

Abstract

This master thesis aims to use eco feminist theory to examine how the patriarchal and anthropocentric western society have impacted the modern man's relationship to the non-human world and the Christian tradition. Is there a connection between the systematic oppression of women and minorities in the patriarchal ideological system and man's relationship to domesticated animals and the human impact on climate change? Using the theoretical framework of ecotheologian Celia D. Drummond the purpose with this thesis is to contribute perspectives and ideas to a Christian theology and worldview that can stand in contrast to the dominant anthropocentric worldview in modern Western society.

Nyckelord: natursyn, människosyn, ekofeminism, ekoteologi, skapelseteologi, patriarkat, ekologisk rättvisa, djuretik, antropocentrism, kerygma, *imago dei*, dygdetik

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund.....	2
1.2 Problemformulering och syfte.....	3
1.3 Centrala begrepp.....	3
1.3.1 Ekoteologi.....	4
1.3.2 Ekofeminism.....	5
1.3.3 Antropocentrism och antropocen.....	7
1.3.4 Patriarkat och androcentrism.....	8
1.4 Teoretiska perspektiv.....	9
1.4.1 Den mänskliga naturen.....	10
1.4.2 Dygdetik och Thomas av Aquino.....	11
1.4.3 Djuretik.....	13
1.4.4 imago dei.....	14
1.5 Metod.....	15
1.6 Material och avgränsningar.....	16
1.6.1 Primärmaterial.....	16
1.6.2 Avgränsningar.....	18
1.7 Forskningsöversikt.....	18
1.8 Disposition.....	20
2. Analys av antropocentrisk natursyn och den mänskliga naturen.....	22
2.1 Människans tidsålder.....	22
2.1.1 Bibelns skapelseberättelser.....	23
2.1.2 Grekiska influenser.....	25
2.2 Kvinnor och andra djur.....	28
2.2.1 Herraväldets ideologi.....	29
2.2.2 Den rationella vetenskapen.....	31
2.3 Sammanfattning.....	32
3. Analys av ekoteologi och dygdens företrädare inom ett kristet ramverk.....	34
3.1 Aquinos kardinaldygd med fokus på visdom.....	34
3.2 Kristen ekoteologi.....	37
3.2.1 Evangelium för grisen.....	38
3.3 Jesus.....	39
3.3.1 Att bryta mot normer.....	41
3.4 En ny människo- och naturbild.....	42
3.4 Sammanfattning.....	45
4. Slutsatser.....	47
Sammanfattning.....	49
Käll- och litteraturlista.....	50

1. Inledning

*Det är först när vi alla vinner,
som vi verkligen har vunnit.*

- Folke

Det rev upp en konflikt inom mig, den dagen jag fick mitt första barn. När jag satt och ammade mitt högst önskade, efterlängtnade mirakel till människovalp - samtidigt som jag åt och drack livsmedel som producerats med mejeriprodukter. Jag satt och ammade min människovalp, försedde det med liv och näring avsedd för just det barnet, samtidigt som jag drack kaffe med mjölk av liv och näring avsedd för en kokalv. Det rev upp en konflikt inom mig, när jag insåg hur mjölk blev till.

Ett däggdjur av honkön behöver bli gravid och föda ett barn för att kunna producera mjölk. Den mjölken är minutiöst designad och avsedd att ge liv och näring åt ett specifikt däggdjursbarn för att det ska växa sig stort och starkt. Komjölk är designat för att få en liten kalv på 30 kilo att växa och bli en stor tjur på ett ton på bara några månader.¹ Jag förstod att mjölklobbyn hade lyckats snärja mig till att gå på en lögn om glada kor och livsnödvändig mjölk. Något sådant fanns inte.

När jag satt där och ammade mitt första barn, revs en konflikt upp inom mig och en sorg över hur livet på jorden gick till. Hur vi delar upp varandra efter funktion, efter färg, efter art, efter kön, och utifrån ett dualistiskt system separerar allt mellan vinnare, och förlorare. Jag såg inte någon skillnad på mitt nyfödda människobarn och min kärlek till det, och en kossas nyfödda kalv och hennes kärlek till det. Jag såg på dokumentärer där hon skrek i förtvivlan, på skakiga nyförlösta ben, efter sin kalv som hon aldrig igen skulle få se. Det fanns ett samband, en samhörighet, ett systerskap mellan mig och kossan och jag blev smärtsamt medveten om, i min nyförlösta råa tillvaro, hur vi delade en bit av livet och hur vi båda i egenskap av att vara just honor tvingas bära patriarkatets ok på våra axlar. Skillnaden på oss var att hon dessutom var ett djur.

---

¹ Pelle Strindlund. Jordens Herrar. Stockholm: Karneval förlag, 2014, 85.

Den här konflikten genererade en pånyttfödelse av ett sedan tidigare brinnande intresse för djur och natur. Hur kommer det sig att vi stamper och trampar på varandra, hur kommer det sig att det finns så mycket lidande, med all kärlek i världen? Efter en teologie kandidat ville jag återvända till min hjärtefråga för att nysta upp i den antropocentriska patriarkala röran som slänger bränsle på vår klimatkris för att med teologiska resonemang om möjligt hitta svar på frågor och verktyg till arbetet med att göra världen lite fredligare och friare.

1.1 Bakgrund

En av kristendomens fundament är tron på människan som skapad utifrån Guds avbild med syftet att förvalta Guds skapelse. Det finns att läsa i Bibelns allra första bok och första kapitel och är något som följt med traditionen fram till vår tid. Som gudsbildsbärare har människan haft en tendens att positionera sig som särskilt utvald och älskad av Gud, men i klimatkrisens skugga framträder antropocentrismens negativa sidor allt tydligare. Mänskligheten som helhet lever inte längre i balans med naturen. Klimatförändringarna hotar vår framtid på jorden och överallt sker det värmeböljor, bränder och översvämningar. Extremvädret blir allt vanligare och många växter och djurarter dör ut. Flyktingströmmarna blir större och vanligare på grund av obeboeliga platser till följd av naturkatastrofer eller *fast fashion*-industrins överbevattning.² I den här naturförnekande samhällskonstruktionen där den moderna människan konsumerar mer än vad jordens resurser klarar av behandlas också djuren som om de vore livlösa maskiner med ett enda syfte att tillgodose människors olika behov. Vi har en industriell massproduktion av kött, ägg, mejeri, päls, dun och ull - produkter som är resultatet av lidandet och dödandet av miljarder djur runt om i världen årligen. Dessa djur behöver dessutom foder, vilket leder till regnskogsskövling, artdöd och enorma koldioxidutsläpp.³ I förlängningen positionerar sig patriarkala samhällsideal bekvämt i den antropocentriska föreställningsramen. Sorterar vi upp livet på jorden i en hierarki baserad på fysiska och intellektuella olikheter, är det oundvikligt att den sorteringen också sker mellan människor.

Mitt i den här verkligheten befinner sig den kristna människan och kanske är den kristna traditionen inte helt oskyldig till det här tillståndet. Analysens huvudsakliga teologiska teman är läran om Gud, Kristus, skapelsen och människan och jag ämnar att analysera den antropocentriska världsbild som präglar både gudsbild och natursyn i det västerländska

---

² Bomullsplantagen förbrukar livsnödvärdigt vatten, Tänk om, hämtad 8/12 2023
<https://tank-om.se/bomullsplantager-forbrukar-livsnodvandigt-vatten/>.

³ Martin Hickman, Study claims meat creates half of all greenhouse gases, Independent, Hämtad 8/12 2023
<https://www.independent.co.uk/climate-change/news/study-claims-meat-creates-half-of-all-greenhouse-gases-1812909.html>.

samhället. Detta kommer ske genom ekoteologen Celia D. Drummonds teoretiska ramverk med målet att bidra med perspektiv och idéer till en kristen teologi och världssyn som kan stå i kontrast till den dominerande antropocentriska världsbilden i det moderna västerländska samhället.

1.2 Problemformulering och syfte

Det övergripande syftet med uppsatsen är att bidra med perspektiv och idéer till en kristen teologi och världssyn som kan stå i kontrast till den dominerande antropocentriska världsbilden i det moderna västerländska samhället. Både djur och natur betraktas i stor utsträckning i den västerländska världen som handels- och förbrukningsvaror och det leder inte helt oväntat till en exploatering som resulterar i ekologisk kollaps. Det verkar finnas ett stort avstånd mellan den moderna västerländska nutidsmänniskan och den icke-mänskliga världen. I denna uppsats sökes idéer och förhållningssätt som överbryggar det avståndet.

Uppsatsens problemformulering är:

Enligt ekofeministisk teologi, har den patriarkala och antropocentriska samhällsmodellen påverkat den moderna västerländska människans natursyn och den kristna traditionen och vad kan ekofeministisk teologi bidra med i arbetet för naturens återhämtning?

För att kunna svara på uppsatsens problemformulering kommer jag utgå från och ta hjälp av två arbetsfrågor:

1. Har den västerländska samhällsmodellen påverkat människors natursyn och på vilka sätt har i så fall den kristna traditionen befast eller utmanat en sådan syn?
2. Kan feministisk, dygdetisk ekoteologi bidra med perspektiv för att skapa en mer rättvis och jämlik relation mellan människor, djur och natur?

1.3 Centrala begrepp

Uppsatsen utgör en teoretisk studie av teologiska, filosofiska och djuretiska argument där den kristna läran studeras som ett system bestående av olika komponenter relevanta för uppsatsens syfte. Dessa är bland annat läran om Gud, Kristus, skapelsen och människan.

Uppsatsens forskningsfråga leder därför till att arbetet faller inom definitionerna för systematisk teologi.⁴ Det teoretiska ramverk som uppsatsen vilar på utgörs av ekoteologiska,

---

⁴ "Systematisk teologi", Lunds universitet, Hämtat 10-10-23, <https://www.ctr.lu.se/forskning/forskarutbildningsamnen/systematisk-teologi/>.

ekofeministiska argument och en bredare skapelseteologisk och befrielse-teologisk teorigrund. På grund av arbetets ekoteologiska natur inkluderas kontextuell teologi som ett av arbetets ämnesområden.

Uppsatsens teoretiska perspektiv och centrala begrepp kommer nu att beskrivas mer ingående.

1.3.1 Ekoteologi

Ekoteologi som akademiskt legitim praktik är sprunget ur de sociopolitiska konversationerna som ökade ekologisk medvetenhet i mitten av 1900-talet och de teologiska samtalen som följde därefter. Med det sagt finns det dock en rad olika sammanhang som tidigare än så arbetade med att skydda naturen och synliggöra människans destruktiva avtryck på jorden. Olika traditioner från naturvårdsrörelser, miljöaktivister och naturhistoriska samfund bidrog alla med att på olika sätt påverka den dominerande kulturens syn på naturen, något som pågått sedan 1800-talet.⁵ De kristna teologerna fick ett språk från naturvetenskapen, social- och civilrätt och politisk aktivism. Kyrkorna utmanades att omarbeta teologin och dogmerna som ett svar på den moderna världen och de omedelbara utmaningar som den stod och fortfarande står inför.⁶

Ekoteologin som fokuserar på samspelet mellan religion, teologi och miljöfrågor, har haft flera betydande gestalter som har bidragit till dess utveckling och spridning. Några framstående förgrundsgestalter inom ekoteologin är bland annat:

Lynn White Jr. En historiker som skrev en inflytelserik artikel 1967 med titeln "The Historical Roots of Our Ecologic Crisis" där hen argumenterade för att kristendomen och dess syn på människans förhållande till naturen hade bidragit till den ekologiska krisen.⁷

Thomas Berry. En katolsk präst och ekoteolog som var känd för sitt arbete med att förena ekologi och religion. Hen utvecklade konceptet "The Great Work" som handlar om att skapa en hållbar framtid genom att omforma mänskliga samhällen i harmoni med naturen.⁸

Rosemary Radford Ruether. En feministisk teolog som också har bidragit till ekoteologins utveckling. Hen har utforskat sambandet mellan religiösa övertygelser, maktstrukturer och miljöfrågor.⁹

---

⁵ Anne M. Dalton, Henry C. Simmons. *Ecotheology and the Practice of Hope* (Albany: State University of New York Press, 2010), 19.

⁶ Ibid.

⁷ Celia D. Drummond. *Eco-Theology*. (London: Darton, Longman and Todd, 2008) 81-83.

⁸ Drummond. *Eco-Theology*. 40-42.

⁹ Drummond. *Eco-Theology*. 147-148.

Leonardo Boff. En katolsk befrielsesteolog som har engagerat sig i ekoteologi och argumenterat för att vårt förhållande till naturen är intimt förknippat med vårt förhållande till Gud och varandra.¹⁰

Dessa personer har alla på olika sätt bidragit till att forma och utveckla ekoteologin genom sina teologiska resonemang och praktiska engagemang för att främja en mer hållbar relation mellan människan och naturen inom ramen för religiösa övertygelser.

Enligt Drummond behövs det en grundförståelse när en talar om *ekologi* vilket är en medvetenhet kring klimatförändringarna, alltså att människans *påverkan* på jorden inte är hållbar och att vår behandling av jorden inte är i samklang med olika naturliga ekosystem som försörjer allt liv på jorden vilket leder till ekologisk förstörelse utan motstycke.¹¹

Klimatförändringarna påverkar hela världen men slår hårdast mot de allra fattigaste och de allra mest utsatta människorna på några av världens mest eftersatta platser vilket resulterar i något som kallas klimatorättvisa. Detta i sin tur betyder att det berör teologiska frågor i allra högsta grad.¹² Ytterligare karaktärsdrag hos ekoteologin är att den berör många olika teologiska ståndpunkter och positioner. Exempelvis kan en ekoteolog referera till traditionella källor som Franciskus av Assisi eller feministiska tänkare.¹³

1.3.2 Ekofeminism

Uppsatsens andra centrala begrepp är ekofeminism. Enligt Janis Birkeland (1993) så utgår ekologin eller miljöfilosofin från en övertygelse om att klimatkrisen är djupt rotad i modern kultur och därför är fundamental social omvandling eller utveckling nödvändig om vi vill bevara livet på jorden på något meningsfullt sätt överhuvudtaget.¹⁴ Vidare beskriver Birkeland när hen förklarar begreppet ekofeminism att vi inte kan bekämpa människochauvenism, alltså en antropocentrisk världsordning som skadar jordens naturliga ekosystem, om vi inte samtidigt belyser de världsledande androcentriska systemen och den sexism i vilket dessa system bor i.¹⁵ Det finns alltså ett samband enligt ekofeminismen mellan patriarkatet och ekologisk rättvisa. De hårdast drabbade är djur, kvinnor, barn och fattiga. Sammanfattningsvis kan en säga att ekofeminism adresserar alla de olika sätt som misogyni, heternormativitet, kolonialism, vit överlägsenhet (vit makt) och ableism (kommer från engelskans *able*, och

¹⁰ Drummond. *Eco-Theology*, 46-48.

¹¹ Drummond. *Eco-Theology*, 32.

¹² Celia D. Drummond. *A Primer in Ecotheology: Theology for a Fragile Earth*. (Eugene: Cascade Books, 2017), 1.

¹³ Drummond. *A Primer in Ecotheology: Theology for a Fragile Earth*, 2.

¹⁴ Janis Birkeland, *Ecofeminism: Linking Theory and Practice* i *Ecofeminism: Women, Animals, Nature* red. Greta Gaard. (Philadelphia: Temple University Press, 1993), 13.

¹⁵ *Ibid*, 16.

används för att sammanfatta diskriminering och förtryck mot människor baserat på kroppsfunktionalitet) stödjer och gynnar skadlig antropocentrism och hur vi genom att analysera dessa krafters sammanstrålning kan skapa mindre våld och mer rättvisa. Sedan 1990-talet har ekofeminismen arbetat med att synliggöra de intersektionspunkter som finns mellan strukturella maktordningar som förstärker talet om de andra som vi kategoriserar som kvinnor eller djur, och de konsekvenser på miljön som följer av den typen av kategorisering. Ekofeministisk teori urskiljer och avslöjar förtryckande krafter och pålyser hur destruktivt det är att särskilja olika maktstrukturer och deras tyranni från varandra.¹⁶ I kontrast till en teo- eller antropocentrisk världsbild utgår ekoteologin i större utsträckning från en eko- och biocentrisk världsbild och det är här som den ekofeministiska teologin placerar sig. Drummond beskriver ekofeminismen som en mötesplats för aktivister, miljörättskämpar och feminister vilket bidrar med en mångfald och stor variation i exempelvis politisk position. Feminister har i synnerhet blivit influerade av ekoteologin menar Drummond och refererar till bland annat Rosemary Radford Ruether, Sallie McFague, Mary Grey och Anne Primavesi.¹⁷ De flesta ekofeminister menar att det finns en koppling mellan människors förtryck av jorden och det systematiska förtrycket av kvinnor och därför har feministiska forskare uttryckt en önskan om en ny sorts vetenskap som fokuserar på omsorg snarare än kontroll.¹⁸

Långt ifrån alla ekofeminister anser att religion är en fundamental hörnsten i deras övertygelser men inom ekofeministisk teologi finns det i sin tur dialoger om huruvida Gud kan återupptas inom en ekofeministiskt kontext. Många letar efter nya sätt att uttrycka sin andlighet på som enligt traditionella tänkare ligger på gränsen till vad som är tillåtet utifrån ett kristet perspektiv. På grund av de otaliga negativa porträtteringar av kvinnor och i synnerhet mäns relation till och behandling av kvinnor i Bibeln, har många ekofeminister gett upp om att söka efter andliga vägvisare i just Bibeln och andra heliga skrifter.

3.3.3 Antropocentrism och antropocen

Vi människor betraktar världen på olika sätt och från olika perspektiv beroende på vilken världsbild vi har. De antika och förkristna världsbilderna skiljer sig åt från de förhistoriska och de medeltida från de moderna men kanske inte alltid i så stor utsträckning som vi ibland vill tro. Under större delar av historien har världen betraktas utifrån en hierarkisk ordning där

---

¹⁶Carol J. Adams, Lori Gruen. *Ecofeminism, Second Edition: Feminist intersections with Other Animals and the Earth* (New York: Bloomsbury Publishing Inc, 2022), preface.

¹⁷Celia D. Drummond. *Theology and the Biological Sciences* i "The Modern Theologians: An Introduction to Christian Theology Since 1918" Red. David F. Ford med Rachel Muers (Oxford: Blackwell Publishing, 2005) 357-369, 362.

¹⁸Ibid.

Gud eller människan (mannen) haft en central plats i toppen av en pyramid där sedan hela skapelsen sorterats i olika nivåer.

Enligt nationalencyklopedin betyder Antropocentrism just övertygelsen om att människan är universums centrum.¹⁹ En antropocentrisk världsbild är alltså den som utvärderar världen utifrån mänsklig standard och värderingar. Antropocentrism är inte i sig själv en fullvärdig ideologi, utan snarare en komponent som går att urskilja i flera olika världsbilder och kulturer. I en teologisk kontext kan en antropocentrisk gudsbild betyda att Gud betraktas utifrån sin existens vars främsta syfte är att tillgodose människans behov och önskningar samt att det projiceras mänskliga egenskaper på Gud. Guds egenskaper och handlingar tolkas utifrån människans perspektiv och behov. Till exempel kan Gud ses som en beskyddande och omsorgsfull figur som är mest intresserad av människans välbefinnande och vägledning. Denna syn på Gud kan påverka människors förhållningssätt till både naturen och andra människor, eftersom det placerar människan i en position av överlägsenhet gentemot övrig skapelse och möjligtvis främjar en attityd där naturen ses som en resurs för människans nyttjande snarare än en del av en större och mer komplex skapelse. En antropocentrisk gudsbild kan ha konsekvenser för hur människor förvaltar och interagerar med naturen, då den kan stödja en syn där människans behov prioriteras över bevarandet av naturen och dess mångfald. Det kan också påverka relationen mellan människor, där vissa grupper eller individer kan anses ha högre värde eller status baserat på denna gudsbild.

Det finns två andra världsbilder som skulle kunna stå i kontrast till antropocentrismen som Alexis Grasse genom Joseph DesJardins introducerar: ekocentrism och biocentrism. Ekocentrism utgår från en tanke om att hela naturen, både levande och icke levande komponenter, har ett egenvärde och är sammanlänkade. Ingen art är överlägsen en annan och ekocentrismen och den ekologiska rörelsen kännetecknas bäst genom sin ambition att avvisa bilden av människan i centrum och istället ersätta den med en holistisk syn på världen. Med referens till Paul Taylor menar Grasse att biocentrism är den tanken som utgår från att alla levande varelser har ett egenvärde. Därför blir respekt för naturen den viktigaste etiska bestämmande faktorn.²⁰

Antropocen, i sin tur, syftar till den pågående geologiska epoken och föreslogs av Paul Crutzen i början av 2000-talet. Antropocen skulle kunna ersätta epoken Holocen som inleddes när istiden tog slut för ungefär 11 700 år sedan. Paul Crutzens idé om Antropocen slog ned

---

¹⁹ NE, antropocentrism, övertygelsen att människan är centrum i universum. Hämtad 2023-9-22 <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/antropocentrism>.

²⁰ Grasse, 2.

som en bomb på ett styrelsemöte för IGBP (International Geosphere-Biosphere Programme). Han nämner i en intervju i tidningen Forskning och Framsteg år 2009 att ordföranden under mötet flera gånger nämnde Holocen som geologerna kallar den nuvarande epoken, men det är fel, menar Crutzen. Människan har blivit den starkaste geologiska kraften som förändrar planeten, vi lever därför i Antropocen (från grekiskans antropos som betyder människa). Det finns ingen etablerad, vedertagen gräns för när den här tidsåldern startade men det vanligaste är att en refererar till industrialiseringens början på 1700-talet.

I samband med industrialiseringen började människans utsläpp av koldioxid och metangaser öka på ett sådant sätt att det började påverka jordens atmosfär. En del forskare som använder begreppet menar istället att tidsåldern börjar då jordbrukets globala genombrott inleddes och människor började påverka ekosystemen på ett systematiskt och storskaligt vis, för cirka 10 000 år sedan.²¹

3.3.4 Patriarkat och androcentrism

Uppsatsens studieobjekt är primärt de västerländska patriarkala samhällsnormerna influerade av grekiskt och bibliskt tänkande och sekundärt den moderna ekoteologin och dess teoretiska grundval utifrån uppsatsen material och teoretiska ramverk. Vad som avses med de här samhällsnormerna är de som i västerländska samhällen historiskt sett varit dominerande vilka har format många aspekter av samhället. Dessa normer innebär en hierarkisk struktur där män traditionellt har haft en överordnad position gentemot kvinnor, barn och djur. Detta syns i olika sammanhang, såsom politik, ekonomi, och kulturella normer.

Inom politiken har män historiskt haft makten och dominerat beslutsfattande positioner. Ekonomiskt har män haft en överrepresentation i högre befattningar och haft större möjligheter till karriärutveckling och ekonomisk framgång. Även inom kulturen har normer och förväntningar formats av patriarkala värderingar, vilket kan ses genom stereotypa könsroller och förväntningar på beteende och uttryck.

Androcentrism hänvisar till benägenheten att centrera samhället runt män och deras behov, prioriteter och värderingar och att förvisa kvinnor till sidlinjen. Androcentrism som system tillskriver samtidigt män den könsneutrala definitionen av människan medan kvinnor istället blir knutna till sin könsbestämmelse i deras identitetsskapande. Olika exempel på androcentrism är användningen av manliga termer och begrepp (exempelvis man, fader, herre), bilder och forskningsdeltagare i olika undersökningar som syftar till att representera

---

²¹ Joanna Rose 2009-04-01 Forskning och Framsteg *Möt Paul Crutzen – Hela livet i hetluften*
Hämtad 2023-9-22 <https://fof.se/artikel/2009/3/mot-paul-crutzen-hela-livet-i-hetluften/>.

alla människor.²² Det finns allvarliga konsekvenser av androcentrism, inte minst inom vårdssammanhang där läkare missat symtom på allvarliga sjukdomar hos kvinnliga patienter till följd av att det höga manliga deltagandet i forskningen av olika sjukdomar. På samma vis kan vi se konsekvenser i kvinnors och icke-binära människors relation till Gud som i en kristen kontext och i synnerhet bibliska sammanhang nästan uteslutande relateras till som fader, han, herren osv. Vad som också är relevant är hur den androcentriska tanken, likt patriarkatet och den antropocentriska världsbilden många gånger uttryckligen hänvisas till som en konsekvens av judiska och kristna traditioner i den västerländska världen.²³ Genom en androcentrisk patriarkal världsbild och samhällsmodell förstår vi att människor sorteras utefter fysiska, biologiska, kognitiva, kromosomala och emotionella skillnader. Den här sorteringen sker som i en pyramid där individer värderas i olika grad men där även icke-mänskliga varelser ryms: finns det någon på toppen, befinner sig många i botten.

1.4 Teoretiska perspektiv

Uppsatsens teoretiska utgångspunkt är den brittiska teologen och professorn Celia D. Drummond. Drummond har doktorerat både i växtfysiologi och systematisk teologi och hens forskning spänner mellan systematisk och etisk teologi och den biologiska vetenskapen vilket inkluderar ekologi, evolution, genetik, djurs beteende, psykologi och evolutionär antropologi.²⁴

I den här uppsatsen kommer jag att redogöra för några av Drummonds argument och använda dessa som teoretisk bakgrund i arbetet med att besvara uppsatsens problemformulering. Detta görs genom att utgå från två aktuella teman i Drummonds resonemang; den mänskliga naturen och dygdens företräde inom ett kristet ramverk.

I en kristen kontext förstås människan som skapad men samtidigt separerad från den naturliga världen genom sina egna tendenser mot dominans. På många sätt arbetar därför ekoteologin med att återställa en hållbar uppfattning av människans plats i universum där jorden betraktas som vårt hem vars historia vi delar och är den del av, med andra ord ett holistiskt förhållningssätt till naturen där allt hör ihop.²⁵

---

²² April H. Bailey, Marianne LaFrance och John F. Dovidio. Is Man the Measure of All Things? A Social Cognitive Account of Androcentrism. (Personality and Social Psychology Review 2019, Vol. 23(4) 307–331), 307.

²³ Bailey, LaFrance och Dovidio, 308.

²⁴ Celia D. Drummond, Christian Flourishing hämtad 12-10-2023.

<https://www.christianflourishing.com/celia-deane-drummond>.

²⁵ Drummond. Eco-Theology. preface xi-xii.

På samma vis som ekofeminister kopplar samman klimatförstörelse med sexism arbetar befrielse-teologer med att synliggöra kopplingarna mellan förtrycket av de fattiga och olika klimatfrågor.²⁶ På det här viset går det att få ett grepp om att ekoteologin inte endast handlar om miljöfrågor och människans relation till naturen och djuren utan snarare inkluderar den *mänskliga naturen* och dess påverkan på hela sin omgivning inklusive sig själv. Den mänskliga naturen och hur den har kommit att fungera genom historien är Drummonds första huvudtema och kommer att behandlas i kapitel två. Utifrån Drummonds feministiska ekoteologiska resonemang om den mänskliga naturen ska vi undersöka hur den patriarkala och antropocentriska samhällsmodellen påverkat människors natursyn och hur den främjat en destruktiv syn på naturen och mänsklighetens roll i skapelsen.

1.4.1 Den mänskliga naturen

Drummond skriver i sin bok *The Ethics of Nature* om hur vi som människor förhåller oss till vår planet och dess natur. Hen ställer sig frågor om vad som menas med natur och miljö. Inkluderar det hela jorden och allt som lever här eller är människan något separerat från naturen? Är naturen allt det som står i motpol till vad människan skapat och de produkter som resulterat i mänskligt ingripande?²⁷ Drummond argumenterar för att idén om människan som separerad från naturen, måste sättas i kontext av en medvetenhet om att vi också är en del av naturen. Vi kan inte separera de två antaganden, menar hen. Därför måste en naturetik eller miljöetik inkludera inte endast hur vi behandlar naturen, utan också hur vi är som personer, vår mänskliga natur. Vidare menar Drummond, så är det med hänsyn till vår mänskliga natur som leder oss till att relatera till den naturliga världen på ett respektfullt och lämpligt sätt. Från ett historiskt kristet perspektiv är en sådan relation med den naturliga ordningen genom ett förvaltarskap. Det här förvaltarskapet skapar problem genom att det ofta handlar om en opersonlig attityd till naturen där naturen blir en resurs som ska skötas och användas för mänsklighetens bästa. En förvaltare har ofta i uppgift att skapa tillväxt och vinst, vilket kan göra att naturen i det här fallet kan komma att betraktas som en resurs som ska gå med vinst. Drummond menar att det går att tolka förvaltarskapet på ett mindre antropocentriskt vis men att problemet kvarstår att vår grundläggande attityd till den naturliga världen förblir obestridd. Förvaltarskap innebär ett aktivt verb, ett görande, men det verbet leder ofta den aktiva agenten till en nedlåtenhet gentemot den icke-mänskliga naturen. En kombination av stillhet och aktivt agerande, reflektion och samordnad bedömning finner sitt mest övertygande

---

²⁶ Ibid.

²⁷ Celia D. Drummond. *The Ethics of Nature*. (Oxford: Blackwell Publishing 2004), preface.

uttryck i Thomas av Aquinos teologi, enligt Drummond, i synnerhet hans förståelse av kardinaldygderna med fokus på klokhets eller praktisk visdom, vilket leder oss till Drummonds andra huvudtema.

1.4.2 Dygdetik och Thomas av Aquino

Enligt Drummond behöver vi inte omarbete vår förståelse av Gud för att passa in i den senaste naturvetenskapliga forskningen, även om vi måste omarbete vår förståelse av skapelsen i takt med att vår kunskap om naturen utökas. Drummond menar istället att den klassiska synen på Gud och skapelsen inte behöver bytas ut utan bör användas som en styrka.²⁸ Det innebär att teologin insisterar på att medverka i samtida frågor och bidra med sin kunskap istället för att bli marginaliserad och irrelevant, något som ligger djupt i den här uppsatsens intresse, nämligen att använda teologiska resonemang för att svara på moderna samhälls- och naturvetenskapliga frågor. Drummond menar att rättvisa, välgörenhet och autonomi helt enkelt är sekulariserade förståelser av mycket äldre dygdkoncept som har sina rötter i den klassiska traditionen. Vidare menar han att det krävs en påminnelse om källorna och den fullvärdighet som de sekulariserade fragmenten av moralisk diskurs vi ser i det sekulära samhället kommer ifrån. Drummond argumenterar därför för ett återställande av en historisk moral, som är relevant i den moderna världen och de problem som vi möter idag. Han argumenterar specifikt för en återhämtning av dygdens företräde inom ett kristet ramverk.²⁹

Drummond refererar till Alasdair MacIntyre som i sin bok *After Virtue* menar att den etiska sfären utsätts för en nedmontering. Modernitetens arv är vårt förlorade narrativ, vår förlorade gemenskap och sammanhang i vilket moraliska frågor en gång formades. MacIntyre fortsätter sin analys med att uppmanar till ett återvändande till en Aristotelisk syn, en som uppmanar till ett sökande efter godhet i dygderna. MacIntyres argument har bidragit till den filosofin som vi idag kallar för dygdetik. Ett sådant återställande av dygdens betydelse fokuserar på agenten snarare än handlingen, en persons karaktär, snarare än de specifika regler eller principer som bör följas.

Relevant för natur- och klimatetiken är, förutom praktisk visdom, den kardinaldygd som kallas rättvisa. Ibland betraktas rättvisa inte som en del av dygdetiken på grund av att det är vanligare att associera den med pliktetiken. Drummond menar att rättvisa som dygd kan utvecklas en hänsynsfullhet inför regler (plikter) och principer för att ge den en rättvis plats

---

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

inom ett generellt etiskt ramverk. Rättvisa enligt Aquino är den vana genom vilken en person med varaktig och konstant vilja ger var och en vad hen har rätt till.³⁰ Ytterligare en förståelse av rättvisan enligt Aquino är hur den verkar på ett generellt plan och riktar de andra dygdernas handlingar mot allmännyttan. Det är inte svårt att i första hand uppfatta Aquino som genomgående antropocentrisk i sitt tänkande, inte helt olikt Aristoteles. Teorin som omfattar rättvisan som dygd föreslår att rättigheter ges åt människan på grund av hennes särställning i världen och andliga relation till Gud; utifrån det här tänkandet har djur ingen form av rättigheter och djuren relateras till endast som verktyg för olika mänskliga angelägenheter. Drummond menar dock att det inte är fullt så enkelt utan att Aquinos ontologi visar på ett starkt samband mellan växter, djur och människor i deras egenskap av att vara varelser skapade av Gud. Den typen av skapelsesyn ger upphov till en tvetydighet i Aquinos tanke men är något som samtidigt öppnar upp möjligheten av en tolkning av rättvisan på ett mer inkluderande sätt och med mindre snäv antropocentrisk syn vilket är avgörande för en tolkning av rättvisan som inkluderar moraliska ståndpunkter för icke-mänskliga varelser.

Drummond menar att Aquino ofta blir ignorerad bland etiker som arbetar med naturetik. En anledning, menar hen, är på grund av hur Aquinos blivit märkt som någon vars åsikter och argument varit särskilt negativ inställd till djur, då hen beskriver dessa som brutala bestar vars enda syfte är att fylla en funktion för människan. Aquinos teologi placerar mänskligheten i skapelsen på ett sätt som sammanför dygdetik med teologisk reflektion. Genom att använda Aquinos tillvägagångssätt med en dragning till Aristoteles tänkande erbjuds vi en filosofisk teologi som engagerar moderna diskurser om dygdetik men som samtidigt uttrycker ett språk som blir relevant för den kristna traditionen. Drummond föreslår också att det företräde som Aquino ger åt de huvudsakliga dygderna klokhet (praktisk visdom), rättvisa, mod och måttlighet är ett fullkomligt ändamålsenligt fokus för att åstadkomma en naturetik.³¹ Både dygdteori och kristen teologi placerar sina beslut inom en gemenskapskontext. Från ett bibliskt perspektiv så skildrar saligprisningarna det goda vilket levs genom en korrekt inre karaktärsdisposition, med andra ord; de som är ödmjuka inför Gud, som längtar efter Guds rättvisa, med stark integritet förvärvar en särskild lovprisning. Idén om att yttre handlingar och beteenden flödar utifrån ett inre sinnelag är en genomgående tråd bland annat i Matteusevangeliet. Välsignelser och förmaningar är menade att uppmuntra till ett specifikt beteende snarare än att sätta upp en fixerad ram av regler en bör följa. Precis som dygdetik så strävar den kristna etiken efter perfektion, enligt Drummond. Här är Jesus

---

³⁰ Drummond, *The Ethics of Nature*, 15.

³¹ *Ibid.*

mästaren vars handlingar och liv speglar det etiskt perfekta livet som lärjungarna uppmuntras till att följa.³²

1.4.3 Djuretik

Ett återvändande till klassiska teologiska begrepp som Aquinos dygder kan ses som en kritik och ett motstånd till moderniteten. Drummond refererar till Michael Northcott som är särskilt kritisk till sociala trender som hen menar har bidragit till klimatkrisen och argumenterar för att det är moderniteten som är själva roten till den ekologiska kollapsen. Oavsett vilken historisk händelse eller utveckling som forskare väljer att fokusera på som den utlösande faktorn av dagens västerländska naturförnekelse så finns det en sammanhängande slutsats kring hur en antropocentrisk världssyn och dess sviktande djur- och naturetik bär det största ansvaret för den ekologiska kollapsen.

Om vi talar om etik och moral i generella termer som den egenskap vars syfte är att hjälpa oss att skilja mellan rätt och fel, gott och ont och att uppföra oss därefter finns det god chans, menar Drummond, att även djur och natur är moraliska varelser.³³ Aquinos instrumentala approach till djur är vida kända och det finns goda anledningar att jämföra Aquinos syn på djur med René Descartes, som betraktade djuren som icke-tänkande *automata* eller maskiner.³⁴ Drummond menar dock att det är viktigt att diskutera Aquinos syn på och meningen med ordet instinkt. Descartes associerade instinkt med icke-tänkande beteende, en syn som lever kvar än idag, medan Aquino såg på instinkten som något nära relaterat till intellektuell aktivitet och även kardinaldygden klokhets eller praktisk visdom. Med andra ord, menar Drummond, så såg Aquino på instinkten som likartad med förnuftet hos människan. In *Dumb Animals* the sensory orexis is obviously not obedient to reason. Still it has the guidance of estimative faculty, which is subject to higher reason, namely God's; and to that extent their emotions bear some resemblance to moral goodness.³⁵

1.4.4 *imago dei*

Drummond menar att moraliskt handlande eller ett dygdigt liv utifrån praktisk visdom är det handlande och liv som tenderar till det goda och undviker det onda.³⁶ Problemet kvarstår dock

---

³² Drummond, *Ethics of Nature*, 9.

³³ Celia D. Drummond. *Are Animals Moral? Taking Soundings through Vice, Virtue, Conscience and imago Dei* i *Creaturely Theology: On God, Humans and Other Animals* red. Celia D. Drummond och David Clough (London: SCM Press, 2009), 190.

³⁴ Drummond, *Creaturely Theology: On God, Humans and Other Animals*, 198.

³⁵ Aquino, *Summa Theologiae: Vol 19 (1a2ae. 23-30)*, The Emotions.

³⁶ Drummond, *Creaturely Theology*, 200.

att människor har olika syn på vad som är gott och ont. De flesta människor skulle inte hålla med om att köttätande är en ond handling exempelvis. Vi kan använda Drummonds definition av *imago dei* konceptet i relation till djuren och naturen för att urskilja det goda syftet.

Drummond utvecklar doktrinen om *imago dei* och människans herravälde till ytterligare dimensioner. Inte nog med att djuren är lika oss på många sätt, de är också otroligt olika oss vilket gör att de bör respekteras av människor vilka har en specifik kallelse att dela, i full relationell mening, vad det innebär att vara till Guds avbild, *imago Trinitatis*.³⁷ Om människor är *imago dei* i den här betydelsen så har de också fått en uppgift att visa den förmågan genom imitation, vilket är genom att visa moralisk uppmärksamhet till andra arter.³⁸

Sammanfattningsvis så menar Drummond att det är fullt möjligt att kombinera en oro över miljön med en insikt och förståelse i och av Gud.³⁹ Hen definierar ekoteologi som ett särskilt uttryck för den kontextuella teologin som dyker upp i särskilda moderna kontexter gällande klimatmedvetenhet som karaktäriserar det senaste århundradet. På grund av miljöetikens genomgående inkludering av allt liv på jorden leder dessa frågor till att handla om själva existensens mening. Drummond menar därför att det är svårt att ens tala meningsfullt om miljöfrågor utan att också inkludera teologi och religion. På samma vis fungerar det från andra hållet, det är svårt att tala meningsfullt om teologi och religion utan att inkludera en diskussion om miljön och naturen.⁴⁰

Drummonds huvudteman är således följande:

1. Den mänskliga naturen
2. Dygdens företräde inom ett kristet ramverk

Uppsatsens två arbetsfrågor utgår från Drummonds två huvudtemata och på så vis löper det teoretiska ramverket som en röd tråd genom analyserna.

1.5 Metod

Uppsatsen skrivs inom systematisk teologi och genomförs med ideologikritisk metod utifrån Mattias Martinsons beskrivning i kapitlet Nuets ontologi: kritisk teori, immanent kritik och ideologikritik i boken *Filosofiska metoder i praktiken* redigerad av Mikael Stenmark, Karin Johannesson, Francis Jonbäck och Ulf Zackariasson. Ideologikritik bygger på de systematiskt

---

³⁷ Aquino bekräftade skapelsens mångfald genom att föreslå att Guds ära är manifesterad genom skapelsens alla varelsers variation genom att de uttrycker likhet med treenigheten. Vol. 8 q. 45.7.

³⁸ Drummond, *Creaturely Theology*, 210.

³⁹ Drummond. *Eco-Theology*. preface x.

⁴⁰ *Ibid.*

anlagda försöken att upptäcka hur olika maktförutsättningar och villkor styr vårt handlande och vårt tänkande på olika kulturella och sociala plan. Inom ideologikritiken förstås en ideologi som de sociala problemens kärna som manifesteras via socialt och kulturellt konstruerade idékomplex, vilket normerar en praktik och skapar konfliktförhållanden på ett systematiskt och strukturellt plan. Vidare riktar sig ideologikritiken mot idéer som frusit till fasta konventioner och därmed blivit något som betraktas som naturligt givna förutsättningar inom den givna kontexten. I det här fallet handlar det om patriarkala strukturer och industriell djurhållning. Martinsson ger ett exempel på en ideologikritisk hållning i sitt kapitel av boken *Filosofiska metoder i praktiken*, vilket är Antonio Gramscis *hegemonibegrepp*. Gramsci menade att kapitalismens klassförtryck har möjlighet att behålla sitt grepp över samhället genom att den översta klassens perspektiv på världen uppfattas som neutralt och självklar till och med av de förtryckta, vilket utgör en hegemoni, alltså en maktställning eller dominans. Vidare förklarar Martinsson att den här typen av hegemoni inte kan utmanas via filosofisk argumentation, utan istället genom ett utvecklande av en motkultur via de förtryckta som kan utmana den styrande klassens (eller i vårt fall, den styrande patriarkala ideologin och djuretiken) hegemoni. Att tänka i antagonistiska termer som dessa menar Martinsson hör nära samman med idén om att samhällets moraliska och kulturella normer är historiskt etablerade genom en evolutionär kamp om tolkningsföreträde vilket sedan antar en neutraliserad form så att den tillslut uppfattas som en andra natur. Att avslöja denna andra natur som historisk och kulturellt tillkommen samt möjlig att förändra genom alternativa praktiker är ett av ideologikritikens främsta och grundläggande syften.⁴¹ Den här metoden är särskilt viktig för mig och uppsatsens syfte på grund av dess förmåga att urskilja och medvetandegöra olika praktikers historiska tillkomna strukturer där partikulära intressen snarare än neutrala och allmängiltiga ordningar har utgjort drivkraften: i detta fall den patriarkala och antropocentriska världsbilden som präglar vårt västerländska samhälle och den kristna traditionen som utvecklats här.

1.6 Material och avgränsningar

Utifrån Drummonds två huvudteman använder jag ideologikritisk metod för att analysera materialet. Materialet kommer att behandlas löpande och genomgående i uppsatsens båda analysavsnitt. Maria Suutala, Alexis Grasse och Pelle Strindlund bidrar med analysernas viktigaste material och spelar därför en större roll i resultatet. Richard A. Youngs texter tillhör

---

⁴¹ Mattias Martinsson, Nuets ontologi: kritisk teori, immanent kritik och ideologikritik” i *Filosofiska metoder i praktiken*, Mikael Stenmark, Karin Johannesson, Francis Jonbäck & Ulf Zackariasson (red.), 246.

det material som endast används i uppsatsens andra kapitel. Drummonds teoretiska ramverk utgörs av bidrag från två böcker samt kapitel i två antologier:

- Eco-Theology
- A Primer in Ecotheology: Theology for a Fragile Earth, The Ethics of Nature
- Theology and the Biological Sciences i *The Modern Theologians: An Introduction to Christian Theology Since 1918*
- Are Animals Moral? Taking Soundings through Vice, Virtue, Conscience and Imago Dei i *Creaturely Theology: On God, Humans and Other Animals*

1.6.1 Primärmaterial

Kvinnor och andra djur. I den här boken ger Suutala en idehistorisk redogörelse över människans relation till den icke-mänskliga naturen. I sin forskning visar Suutala hur människan inte längre har råd att hävda sig på samma vis som hon tidigare gjort. Istället har nu kvinna, man och djur förutsättningarna att skapa ett nytt och positivare beroendeförhållande till varandra och till naturen. Suutalas feministiska perspektiv inbegriper inte endast kvinnans befrielse utan alla levande varelser. Boken vänder sig till framtidens människa som inte längre vill framhäva sig själv på andra levande existensers bekostnad.

The Impact of Anthropocentrism on Christian Environmentalism. Grasse skriver i sin artikel om de effekter som antropocentrism har på den kristna teologin och klimatrörelsen. Hen undersöker utvecklingen av den kristna miljörörelsen och dess historia med fokus på tiden efter 1960. Hen diskuterar alternativa tolkningar och världsbilder, huvudsakligen biocentrism och ekocentrism. Genom att analysera Grasses artikel får vi hjälp att besvara uppsatsens första arbetsfråga, men analysen genererar även en förståelse av relevanta begrepp.

Is God a Vegetarian: Christianity, Vegetarianism and Animal Rights. I den här boken skriver Young om olika teologiska motiveringar till en vegetarisk livsstil och redogör för olika kristna perspektiv på djuretik. I boken argumenterar hen för att kristna människor måste ta hänsyn till djurens och naturens rådande situation i den moderna världen och att de handlingar som rör dessa områden inte står i polemik med vad det innebär att vara kristen. Young närmar sig Bibeln med en känsla för Guds pågående uppenbarelse i den mänskliga historien och ställer frågan kring olika event eller påståenden; är detta relevant för oss idag?

Jordens Herrar: Slaveri, djurförtryck och våldets försvarare. Här jämför Strindlund argumenten för slaveriet på 1700- och 1800-talet med den för dagens djurförtryck. Hen visar på omfattande och djupgående likheter i hur slavarna och djuren hanteras, hur förtrycket av de båda grupperna legitimeras och hur de som kritiserar exploateringen bekämpas.

Alla mot djuren: De politiska idéologierna och världens varelser. I den här boken varvar Pelle Strindlund idéhistoriska undersökningar med samtidsstudier i ett ämne som oftast försummas i den politiska (och teologiska) litteraturen: relationen mellan människa och djur. Strindlund redogör för en rad olika ideologiska övertygelser och hur de olika relaterar till människans natur och djursyn. I den här uppsatsen används främst kapitel sex som handlar om feminism.

Varje varelse ett Guds ord: Omsorg om djuren som kristen andlighet. Här skriver Pelle Strindlund och Annika Spalde om hur kristna genom århundraden har ställt sig på djurens sida, drivna av övertygelsen att både människor och djur är Guds älskade skapelser. Det är en bok om att vara kristen och hur ett kristet liv kan se ut idag om vi tog till oss tanken att alla varelser är Guds barn. De menar att en utsträckt medkänsla till djuren är ett sätt att leva ett moraliskt gott liv och en övning i kristen andlighet. En människa som väljer att bejaka medlidandet öppnar sig för det gudomliga mysteriet.

Med alla levande varelser: Hopp och motstånd i klimatkrisens skugga. I den här boken skriver Annika Spalde och Fredrik Ivarsson om den kristna traditionen och den kristna människans ansvar och delaktighet i en ny ekologisk tillvaro i skuggan av klimatkrisen. Boken är skriven för alla människor som vill se hur den kristna tron kan hjälpa oss att möta klimatkrisen med hopp och handlingskraft. Boken vandrar igenom gamla testamentets skapelseväv och nya testamentets budskap om Jesus som hela världens frälsare.

1.6.2 Avgränsningar

En tydlig avgränsning av uppsatsen är att analyserna omfattar västerländska samhällen och världsbilder, vilket därför utgör uppsatsens studieobjekt. När det refereras till vi eller människorna menas vi som lever och verkar i en västerländsk kontext och människorna i den västerländska världen. Det finns god anledning till att vidareutveckla uppsatsens argument genom att bredda studieobjektet till att även inkludera andra delar av världen, andra kulturer

och andra tider, men i brist på plats inom ramarna för en magisteruppsats lämnas det åt någon annan eller åt något annat tillfälle.

Vad som avses med teologiska motiveringar eller kristen syn när det nämns i den här uppsatsen är Luthersk Evangelisk teologi om det inte rör sig om förreformatorisk tid eller något annat uttryckligen nämns.

Ytterligare ett klagörande angående uppsatsens användning av begreppet *naturesyn* krävs då det är återkommande. Det syftar i det här arbetet till människans syn på den icke-mänskliga världen, alltså allt som på jorden inte identifieras som människa, vilket inkluderar både djur och natur.

Den här uppsatsen utgår från den självklarhet som är den rådande klimatförändringen och hänger sig därför inte åt någon dialog eller debatt i vilket resonemang framförs i syfte att bevisa eller motbevisa dess existens. Vad den här uppsatsen också utgår från är en förståelse för de patriarkala normer som är dominerande i de flesta samhällen på jorden idag. Det är därför heller inte något som diskuteras i fråga om relevans.

1.7 Forskningsöversikt

Nedan listar jag tre diskussioner i olika ämnen som på olika sätt relaterar till och är intressanta för uppsatsens syfte. Den här forskningsöversikten inkluderar uppsatsens sekundär- och referenslitteratur och här redogör jag för hur dessa diskussioner på olika sätt relaterar till min egen forskning och hur jag på olika sätt använder mig av deras resonemang i mina slutsatser. Ämnet för uppsatsen är stort och det är därför svårt att få en samlad bild av den forskning som bedrivs idag. Därför har jag gjort vissa urval för att skapa ett kärnfullt och för uppsatsen relevant referensmaterial.

Paul Crutzen bidrar med en biologisk och geologisk begreppsanalys av den pågående teologiska tidsåldern antropocen som uppsatsen använder för att förankra den antropocentriska idéhistoriska utvecklingen på men också som bakgrund för att förstå människans klimatavtryck. Det är av stor vikt för uppsatsens syfte med en grundförståelse i människans påverkan på jorden och klimatet. Crutzens begrepp antropocen är tacksamt på det sättet att det sammanfattar människans klimatavtryck och naturförnekande livsstil genom att med ett enda ord adressera människan som den främsta faktorn som påverkar naturen idag.

Janis Birkeland bidrar med en ekofeministiskt redogörelse och har i sin bok (som uppsatsen vänder sig till för referensmaterial) *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*, skrivit om relationen mellan djur, natur och människor utifrån ett feministiskt perspektiv. Den här boken ger vetenskapligt stöd till bland annat Strindlunds mer idehistoriska vinkling på patriarkala natursyner. I relation till Birkeland kommer jag främst att vända mig till Suutala för den feministiska kritiken av den antropocentriska världsbilden. Birkeland bidrar med värdefulla feministiska analyser av patriarkala och antropocentriska samhällssystem och hur dessa kommer till uttryck i livet hos världens mest förtryckta.

Jennifer Hasty bidrar med insikter från sitt kapitel *Gender and Sexuality* kring ursprunget till människans patriarkala samhällskonstruktioner. I boken *Introduction to Anthropology* skriver hon om bland annat strixyksesamhällets uppkomst och domesticeringen av hästen som blir relevant för den här uppsatsens i frågan om människans herraväldeideologi och hur den kom att bli dominerande i världen. Mitt arbete kommer att positionera sig i relation till Hastys resonemang kring den mänskliga antropocentriska utvecklingen genom att på samma vis som dessa problematisera och kritisera de samhällssystem som idag vilar på denna historiska utveckling.

Mattias Martinsson är professor i systematisk teologi med livsåskådningsforskning vid Uppsala universitet. Hen har i hög grad intresserat sig för politisk teologi och kritisk teori inom europeisk idétradition. Ett exempel är texten ”Den postkristne Foucault” i antologin *Foucault och antiken*. I den här uppsatsen används Martinssons resonemang och beskrivningar av ideologikritisk metod från boken *Filosofiska metoder i praktiken*.

Mitt eget arbete positionerar sig som en naturlig följd av tidigare forskning genom att fungera som ett bidrag till det ekologiska samtalet. Det resonemang och de resultat som uppsatsen bidrar med är inte i sig unika utan fungerar snarare som en ytterligare länk i en kedja av liknande samtal.

1.8 Disposition

Uppsatsen disponeras från och med nästkommande kapitel genom en uppdelning i separata kapitel som på olika sätt och med olika fokus behandlar arbetets problemformulering och bidrar med att svara på uppsatsens frågeställningar med hjälp av det teoretiska ramverkets förankring i analyserna av materialet.

- *Kapitel 2. Analys av antropocentrisk natursyn och den mänskliga naturen.* Kapitel två redogör för det västerländska samhällets antropocentrism. Vad är antropocentrism och hur har den människocentrerade idén kommit att råda inom den kristna traditionen och vår moderna syn på människans roll i naturen? Dessutom behandlas relaterade begrepp som patriarkat och androcentrism. Här analyseras också sambandet mellan patriarkatets systematiska förtryck av kvinnor och den moderna natursynens klimatförnekande och ekologiska kris. Temat för kapitel två är Drummonds första huvudtema, vilket är den mänskliga naturen. Här besvaras uppsatsens första arbetsfråga: Har den västerländska samhällsmodellen påverkat människors natursyn och mänsklighetens roll i skapelsen och på vilket sätt har den kristna traditionen befest eller utmanat en sådan syn?
- *Kapitel 3. Analys av ekoteologi och dygdens företräde inom ett kristet ramverk.* I kapitel tre analyseras Drummonds andra huvudtema genom olika ekoteologiska och befrielseologiska material. Här söker analyserna efter svar på frågor som rör ett återvändande till dygdens betydelse för den kristna miljömedvetna och ekologiska människan. Vi utforskar hur Jesus förhöll sig till skapelsen utifrån Youngs resonemang och hur ekofeministisk teologi kommit att stå i stark kontrast till den antropocentriska, naturförnekande människans religiösa och samhälleliga liv. Vidare behandlar det tredje kapitlet Drummonds dygdresonemang och hur detta kan bidra till att skapa en mer rättvis och jämlik relation människor emellan och mellan människor och naturen vilket besvarar uppsatsens andra arbetsfråga: Kan feministisk, dygdetisk ekoteologi bidra till att skapa en mer rättvis och jämlik relation mellan människor, djur och natur?
- *Kapitel 4. Slutsats.* Uppsatsens fjärde kapitel innehåller slutsatser av uppsatsens resultat. Ekoteologins och ekofeminismens kritik mot den västerländska patriarkala samhällsmodellen som driver på en destruktiv, dualistisk människo- och natursyn behandlas genomgående i uppsatsen på olika sätt med tillhörande historisk och kontextuell bakgrund. Drummonds teoretiska ramverk kommer att appliceras på analyserna av de bidrag som Strindlund, Spalde, Ivarsson, Suutala, Grasse och Young bidrar med. Kapitel fyra innehåller reflektioner och slutsatser av de huvudsakliga fynden och argumenten som presenterats i kapitel två och tre.
- Uppsatsen avslutas med sammanfattning och käll- och litteraturförteckning.

2. Analys av antropocentrisk natursyn och den mänskliga naturen

*We are stardust
We are golden
And we've got to get ourselves
Back to the garden*
- Joni Mitchell

Genom en ekofeministisk kritik med fokus på Drummonds första huvudpoäng, vilket är den mänskliga naturen, kommer det här kapitlet analysera den antropocentriska tankens ursprung och hur den relaterar till den kristna traditionen. Har den västerländska samhällsmodellen påverkat människors natursyn och på vilka sätt har den kristna traditionen befast eller utmanat en sådan syn?

2.1 Människans tidsålder

Hur kom den moderna människan att bli ett naturförnekande folk präglade av en antropocentrisk världsbild? Oavsett om vi använder oss av Crutzens term för den nuvarande geologiska tidsåldern, antropocen, eller inte så kan vi på många håll i världen och genom pågående klimatkris förstå hur människans påverkan på jorden inte ser ut på samma vis idag som det gjorde för 200 000 år sedan när människan först kom till, och att detta resulterat i en ny syn på naturen och människans plats inom den.

Människans utveckling från de olika homosläkten till stenålderns verktygsanvändning, neolitikums jordbruksgenombrott, antikens filosofiska resonemang och medeltidens feodalsystem leder oss till att nu leva i en samhällsstruktur präglad av socialt konstruerade ideologier som kategoriserar vår tillvaro och de människor och djur som lever i den utifrån olika skalor, stegar och nivåer. Vi har kommit långt från lägereld och stammar. Människan i de västerländska och andra industrialiserade samhällen växer sig längre och längre bort från varandra, men också från världen runtomkring dem, naturen, djuren, själva ekosystemen som vi är beroende av, men aldrig varit en del av för människan behövs inte för jordens överlevnad, ingen art eller växtlighet skulle dö ut om vi försvann från jordens yta, men vi skulle snabbt lida och tillslut dö ut, om inte alla avancerade ekosystem fungerar. De samlar

och jägarsamhällen som rådde på vår del av jordklotet under stenåldern levde i synnerhet av vad jorden gav, av växter och friskt vatten, men jagade, precis som andra rovdjur, för att ibland få annan typ av föda. Dessa människor tog inte mer än vad de behövde, de levde i *symbios* med världen.⁴² När människan sedan börjar tämja hästar, och från deras ryggar och med vapen får ett försprång i en ny form av erövring, inleds en ny tid i människans historia. Tiden mellan neolitikum och bronsåldern var en brytpunkt för människan, från att ha varit samlar-jägarsamhällen under neolitikum till att utvecklas och bli jordbrukare och hierarkiska stridsyxesamhällen under bronsåldern, mycket till följd av domestiserandet av hästen. Det är till den här tiden, bronsåldern mellan år 1250 och 950 f.Kr, som vi har daterat Bibelns första bok, 1 Mosebok, Genesis, som beskriver världens skapelse.⁴³ I den här berättelsen skiljer sig tonen åt mellan de första kapitlen men kanske den främsta tolkningen och huvudpoäng som gjorts av skapelseberättelsen är den om människan, mannen, som skapad till Guds avbild. Den här tanken, *imago dei*, gudsbildsbärandet, kan hjälpa oss att förstå hur människan kom att placera sig högst upp jämsides med Gud i en skapelpyramid och resultera i en antropocentrisk världsbild.

2.1.1 Bibelns skapelseberättelser

Den antropocentriska tankeramén är djupt förankrad i den kristna traditionen menar Grasse. Hen refererar till Bibelns skapelseberättelse som källan till några av kristendomens antropocentriska idéer. I 1 Mos 1:27 blir vi introducerade till doktrinen *imago dei*, gudsbilden och doktrinen om herraväldet över hela skapelsen.⁴⁴ Uppfattningen om att människan har en gudagiven överlägsenhet över resten av skapelsen är uppenbart antropocentrisk, enligt den här synen ligger hela skapelsen vid människans fötter. Doktrinen om *imago dei* vidareutvecklar den här tanken genom att uttryckligen hävda människans omedelbara likhet med Gud genom att vara den enda varelsen skapade till Guds avbild. Det är inte svårt att förstå hur den här idén har tolkats som ett rättfärdigande för människans dominans och överlägsenhet över andra arter och naturen själv. Ett ord som enligt Grasse kommit att ha stor betydelse för människans position i skapelsen är ordet dominans och bibelns uppmaning till människorna att råda över världen.⁴⁵ Här menar Grasse att tolkningen har varit kontroversiell under historiens lopp men att den generella tolkningen i den kristna traditionen ändå varit att

---

⁴² Hasty, Jennifer, 'Gender and Sexuality', in: Jennifer Hasty, David G. Lewis, and Marjorie M. Snipes, Introduction to Anthropology (Houston: OpenStax, 2022), 367-394.

⁴³ Gordon J. Wenham: Genesis 1-15, s. xlv. Word Biblical Commentary, vol 1. Word Publishing, 1987.

⁴⁴ Grasse, 3.

⁴⁵ 1 Mos 1.

människan har rätt att använda naturen för att möta sina egna behov och att det är en del av naturens faktiska syfte. Den huvudsakliga debatten har handlat om hur människan ska använda naturens resurser istället för hurvida det över huvud taget är något hon är berättigad till.⁴⁶ En annan biblisk referens som Grasse gör är den om resan till det förlovade landet där Israelerna blir förvisade till vildmarken i 40 år där de erfar stort lidande. Det här är en dualistisk syn på vildmarken som ond och den mänskliga civilisationen som något gott vars mål är att vinna över vildmarken. På samma vis spenderar Jesus 40 dagar i vildmarken och blir testad av djävulen. På liknande sätt, menar Grasse, porträtterar bibliska berättelser naturen som något ont som behöver bekämpas av människan.⁴⁷ Vidare menar Grasse att vi kan hitta antropocentriskt tänkande i senare evangelisk teologi som härstammar från den protestantiska kyrkans uppkomst under reformationen. Här finns en stark betoning på syndens befrielse och mänsklighetens frälsning. Jordan eller världen är många gånger genomgående refererad till som syndig, förfallen, mörk och gudslös vilket resulterat i en apati för naturen och djuren. Härifrån härstammar tanken om att jorden inte är det egentliga hemmet för människan och därför heller inte lika viktig som själens frälsning.

Har den kristna traditionen något ansvar i utvecklandet av den västerländska antropocena världsbilden och dess befolknings naturförnekelse? Den kristna människans tradition sträcker sig tillbaka till skapelseberättelsen i Bibelns första bok och allra första kapitel 1 Mos 1. Den här berättelsen utspelar sig under sju dagar och under de första fem dagarna skapade Gud ljuset som hen delade upp i dag och natt. Hen skapade himmel och hav, grönska med frukt och frö, solen och månen, havsdjur och fåglar. Gud såg att allt var gott. Under den sjätte dagen skapade Gud de landlevande djuren och till den treenige gudens avbild; människorna, i hon- och hankön. I berättelsen står det att människorna "ska råda över havets fiskar och himlens fåglar, över boskapsdjuren och hela jorden och alla kräldjur som rör sig på jorden".⁴⁸ Människorna ombeds sedan att vara fruktsamma och uppfylla jorden och lägga den under sig. Gud gav människorna och djuren frukt och gröna örter att äta. Gud såg på allt som hen skapat och såg att det var gott. Så lyder den första skapelseberättelsen i första moseboken eller Genesis, Bibelns allra första bok, med ett tydligt budskap om den goda skapelsen och människans ansvar att förvalta den - eller härska över den. Hur de här texterna har kommit att tolkas och användas är sedan vad som resulterat i historiska, kulturella och ideologiska uppfattningar om människan och hennes roll i och till naturen.

---

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ 1 Mos 1:26.

I relation till Grasse så menar Suutala (1997) att skapelseberättelsen har tolkats som att människan är skapad för att råda och härska över allt liv på jorden inklusive naturen och efter syndafloren förnyar Gud löftet om att människorna ska härska över jorden och ger henne samtidigt rätt att äta kött (1 Mos 9:1-3). Från att råda över djuren och vara deras mästare kom nu även djuren att frukta människan. Enligt Suutala är det västerländska tänkandet starkt influerat av den här skapelseberättelsen och vad den säger om människans relation till djur och natur och dessa ideer har i sin tur tolkats utgående från den dualistiska grekiska människobilden om människans överlägsenhet i relation till andra levande varelser.⁴⁹

2.1.2 Grekiska influenser

Medan Grasse pekar på hur Bibeln på olika sätt bidragit till en destruktiv naturetik så framhåller Suutala hur den kristna naturetiken istället härstammar från grekiskt antropocentriskt tänkande om människan som naturens härskare. Suutala menar att Guds avbild har ansetts ligga i den gudomliga själen och den gudomliga rationaliteten - något som inte finns i skapelseberättelsen utan är en grekisk tolkning av Guds avbild men en projicering av mänskliga ideal som sedan har rättfärdigat människans herravälde över jorden och djuren och även utplånandet av dessa. Vidare uttrycker Suutala hur skapelseberättelsen påverkat kvinnans ställning genom att i Bibeln att den gör henne skyldig till syndafallet. Här delar kvinnan och ormen (djuren) ansvaret för människans förvisning från Eden.⁵⁰ Ironiskt nog har kanske de bibliska skapelseberättelserna haft den största negativa inverkan på vår natursyn och även kvinnosyn enligt Suutala. Suutala menar att skapelseberättelsen i 1 Mos 2 har tolkats som en beskrivning av hur kvinnan skapas som en gåva till mannen av hans revben för att han inte ska känna sig ensam och fyller därför endast en funktion i relation till mannen, aldrig som autonom individ. Enligt Suutala så är det tydligt att 1 Mos 2 har tolkats som att kvinnan är underordnad mannen, något som hen menar har präglat både judisk och kristen kvinnosyn. En sådan tolkning av skapelseberättelsen kan ha kommit att fungera som ett rättfärdigande för mannen att höja sig över kvinnan och skapelsens andra varelser. Genom den patriarkala samhällsstrukturen har män historiskt sett haft tolkningsföreträde av de bibliska texterna och därför har en patriarkal tolkning av skapelseberättelsen kommit att fungera som en "andra natur", något som är historiskt och kulturellt tillkommen.

Drummond problematiserar hur den hebreiska Bibelns skapelseberättelse har kommit att användas som ett bemyndigande för människors exploatering av naturen och tolkningen av

---

⁴⁹ Suutala, 20.

⁵⁰ Ibid.

människan som Herre. Det stämmer visserligen att Bibeln talar om en distinktion mellan djuren och människan, då endast människan är skapad till Guds avbild (1 Mos 1:26) men samtidigt, menar Drummond, så skapar Gud människorna på samma dag som djuren och Adam betyder bokstavligen av jorden. Människans särskilda kallelse är att underkuva och dominera jorden, men om detta ses i ljuset av människorna som gudomliga bildbärare är det tydligt att dessa termer inte betyder exploatering utan snarare att noggrant och varsamt stå till skapelsens tjänst.⁵¹

I kontrast till både Suutala och Grasse menar istället Spalde och Strindlund (2005) att skapelseberättelsen blivit försummad och inte alls haft någon vidare påverkan på den västerländska människans tänkande i någon större utsträckning. De menar att trots att skapelseberättelsen är en av de allra mest tolkade och berättade historierna i världen har den knappt haft något inflytande på de västerländska kyrkornas förhållande till djuren. Antingen har bibelläsaren inte uppmärksammat hur Gud skapar örter och träd med frukt som föda åt människorna (som är de största uttrycken för människornas förhållande till djuren i skapelseberättelsen) eller så har de inte tagit till sig det veganska idéalet eftersom matfrågan inte betraktas som relevant. Spalde och Strindlund lyfter fram skapelseberättelsens kostcirkel och menar att det är ett av Gud givet moraliskt rättesnöre som visar oss hur vi ska förhålla oss till och behandla varandra. Trots det antika kontext som skapelseberättelsen är författad i där djur redan förbrukades som varor och exploaterades för sitt kött och skinn och arbetskraft, valde författaren och redaktören att avstå från möjligheten att inkludera ett rättfärdigande till människans utnyttjande av djuren.⁵²

Det finns ett möjligt samband mellan Suutalas samt Spalde och Strindlunds förståelse av hur Bibelns skapelseberättelse tolkats i frågan om människans förhållande till djuren och naturen. Vi kan förstå Suutalas argument om hur tolkningen förstärkt ett redan etablerat antikt tankesätt om människan som härskare över jorden och Spalde och Strindlunds argument där berättelsen istället försummas och inte tagits i anspråk utifrån sitt verkliga budskap, som två spår i samma riktning. Antingen har det västerländska samhället präglats av den antropocentriska tolkning av skapelseberättelsen som Suutala redogör för, eller så har det västerländska samhället försummat Bibelns skapelseberättelse och inte alls influerats av dess skapelseteologi och veganska ideal som Spalde och Strindlund framlägger. De båda alternativen har lett till ett naturförnekande hos den moderna människan.

---

⁵¹ Drummond, *Eco-Theology*, 83.

⁵² Annika Spalde och Pelle Strindlund. *Varje vareelse ett Guds ord: Omsorg om djuren som kristen andlighet* (Lund: Arcus förlag, 2005), 16.

Enligt Drummond så inkluderar de flesta akademiska texter om ekoteologi någon typ av biblisk referens, både från det gamla och det nya testamentet. Det kan bland annat användas som ett medel för att betona specifika teologiska perspektiv som tidigare blivit förbisedda i moderna teologiska diskussioner, precis så som Spalde och Strindlund använder skapelseberättelsen för att motivera en vegansk livsstil. Den kan också användas för att rättfärdiga en aktiv miljövård, alltså att skapa en teologisk plattform för miljö- och klimatetik. Den senare anledningen är särskilt populär bland evangeliska kristna, något som Drummond definierar som den kristna rörelsen som lutar mer mot att uppfatta Bibeln som en auktoritär primärkälla för kristen tro och praktik.⁵³ Människor som arbetar inom detta område refererar oftare till skapelsen än naturen och Drummond urskiljer olika anledningar till detta, bland annat för att själva målgruppen oftast är kristna vilket gör att ett kristet och bibliskt språkbruk passar in. Skapelsen har en självklar koppling till Gud som skaparen till hela världen och allt som ryms där i, medan naturen har en mer sekulär klang.⁵⁴ Drummond pekar på en särskilt betydande händelse som kom att resultera i ett uppvaknande inom olika evangeliska kyrkor, nämligen den massiva kritik som den judiska och kristna traditionen fick av historikern Lynn White 1967. White skrev en artikel under den tidiga klimatrörelsen där hen pekade ut den judiska och kristna traditionen som ansvarig för klimatkrisen.⁵⁵ White resonerade att det västerländska naturförnekandet och dess efterföljande ekologiska kollaps skedde på grund av Bibelns dominans i den västerländska kulturen.⁵⁶ White är särskilt kritisk till utvecklingen av attityder som separerar det gudomliga och mänskliga från det naturliga genom att betona den mänskliga och gudomliga kraftens särställning samt den naturliga världen avsakralisering och exploatering. Dessa argument har influerat en hel generation av både sekulära och kristna tänkare och forskare menar Drummond, i många fall där man tidigare förkastat kristendomen som en källa för respektfull ekologi, något som utgör själva fundamentet av materialet från Spalde och Strindlund.

Sammanfattningsvis kan vi se hur människans tidsålder och den hierarki som lever och frodas genom de ideologiska system som människan byggt upp försummar jordens ekosystem och exploaterar djuren som lever där. Är det försvarbart utifrån en kristen grund och rätt relation till Gud, mänskligheten och kosmos? Vad händer om en betraktar naturen som ett bevis på Guds existens men inte som en manifestation av Gud själv? Genom Drummonds definition av miljöetiken som en genomgående inkludering av allt liv på jorden

---

⁵³ Drummond, *Eco-Theology*, 81.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Lynn White. "The Historical Roots of Our Ecological Crisis". 1967. *Science* 155: 1203-1207.

⁵⁶ Ibid.

leder den till att handla om själva existensens mening. Dessa resonemang går att befästa på Grasses analys av antropocentrismen i den kristna traditionen. Det är tydligt hur olika tolkningar av i synnerhet Bibelns skapelseberättelse banat väg för olika världsbilder i vilka en betraktar människan, Gud och naturen på olika sätt. Suutala argumenterar för hur den kristna, bibliska traditionen var influerad av ett judiskt och grekiskt dualistiskt och antropocentriskt tänkande men att den kristna traditionen i sin tur influerat den västerländska människans natur- och människosyn.

2.2 Kvinnor och andra djur

Enligt ekofeministisk teologi: Har den patriarkala samhällsmodellen påverkat den moderna västerländska människans natursyn och hur relaterar detta till den kristna traditionen och den kristna nutidsmänniskan? I 1 Mos 2 får vi berättat för oss hur kvinnan skapas av mannens revben för att han var ensam. I den svenska översättningen kan vi läsa; Äntligen! Hon är ben av mina ben och kött av mitt kött. Hon ska heta kvinna, för av man är hon tagen. Därför ska en man lämna sin far och sin mor och hålla sig till sin hustru, och de ska bli ett kött.⁵⁷ Här råder inte riktigt samma ton som i första kapitlet, där honkön och hankön skapades samtidigt och fick samma villkor, utan det finns ett första kön, och ett andra kön. Den här könsuppfattningen har präglat det västerländska och inte minst kristna och judiska samhällen i tusentals år, en könsuppfattning där mannen har en särställning i den mänskliga släktet.

Den patriarkala ideologin som till sin natur är androcentrisk bygger på ett system som kategoriserar människor och i längden även djur och natur utifrån förmågor och attribut som inte grundar sig i någon vetenskap. Enligt antropologisk forskning finns det goda tecken som visat att de flesta förhistoriska jägar-samlarsamhällen var egalitära och att det dröjde tills långt in på metallernas tidsålder innan samhällen runt om i västvärlden började utveckla patriarkala strukturer.⁵⁸ Vi vet att ideologiska system utvecklas och förändras i sin karaktär under historiens gång men det finns ett särskilt intresse i att undersöka de långvariga effekterna av det patriarkala samhällsmodellerna som kommit att ta fäste i så många delar av världen under så lång tid i människans historia. Vi har tidigare redogjort för hur den patriarkala ideologin som samhällsmodell kom att blomstra ungefär samtidigt som människans domesticerande av hästen och början av hennes storskaliga brukande av naturens resurser genom jordbruk. I den här historien befinner sig också Bibeln och de judiska och

---

⁵⁷ 1 Mos 2:23-24.

⁵⁸ Sarah Shaver Huges och Brady Huges. *Women in Ancient Civilizations i Agricultural and Pastoral Societies in Ancient and Classical History* red. Michael Adas (Temple University Press, 2001), 116.

kristna traditionerna vilket gör att även dessa spelar en nyckelroll i utvecklingen av exploateringen av djur, natur och människor.

En jämförelse mellan likheter hos kvinnor och djur är inte nödvändigtvis något som leder till att visa hur djuren är förtryckta men snarare hur kvinnor systematiskt blivit förtryckta. Dessutom riskerar den ekofemistiska rörelsen att bli essentialistisk genom att beskriva kvinnor som mer känslomässigt och fysiskt relaterade till naturen än män genom att söka efter att etablera symboliska likheter mellan just kvinnor och djur. Vart värdet ligger i att sammanväva djuretiken med feminismen är snarare i deras delade ansvar att befria alla förtryckta varelser, oavsett kopplingar som kan överlappa mellan varandra.⁵⁹ Det argument som sammanför feminismen med djurens befrielse kan sammanfattas så här: Kvinnor är lika djuren på det vis att de, precis som djuren, är förtryckta och att källan till detta gemensamma förtryck är detsamma, nämligen patriarkatet. Här kan vi problematisera genom att också påpeka hur kvinnor, precis som män, är förtryckare av djuren. Strindlund pekar exempelvis på specifika fall där uttalade och erkända feminister deltagit i traditionellt manliga aktiviteter som exempelvis jakt i ett frigörande syfte, helt oberoende om den här aktiviteten skadar (i detta fall dödar) något eller någon.⁶⁰

2.2.1 Herraväldets ideologi

Suutala menar att den nytestamentliga bibliska natursynen inte kan förstås utan sin grekiska antika kontext och därifrån kan vi sedan följa utvecklingen fram till idag, en kontext som hen menar är patriarkal och antropocentrisk. Både kvinnan och djuren har varit underordnad mannen och vårt förhållande till djuren präglar vår natursyn som handlar både om djuren men också om det djuriska.

Allt sedan antiken har förnuftet prisats som bevis på olikheter mellan människor och djur. Filosofen Filon (ca. 25 f.kr-50 e.kr) ansåg på sin tid att förnuftet var en manlig kvalitet och sinnligheten en kvinnlig kvalitet. I sina genesisstolkningar identifierar hen förnuftet med mannen och den onda sinnligheten med kvinnan. Den dualistiska världsbilden som klyver det djuriska från det mänskliga, den naturliga världen och de övernaturliga, det kroppsliga och det själsliga är det som bär ansvaret för en livsfientlig hållning, enligt Suutala.⁶¹ Dessa antika dualistiska idéer nådde det kristna tänkandet genom kyrkofäderna, i synnerhet genom Augustinus (354-430), som grundar sina tankar om sexualitet och synd på syndafallet och

---

⁵⁹Beth A. Dixon. The Feminist Connection between Women and Animals. Environmental Ethics Volume 18, Issue 2, Summer 1996. 181-194.

⁶⁰Strindlund, Alla mot djuren, 152-154..

⁶¹Suutala, 28.

människans fortplantningsansvar. Kvinnan är i det här tänkandet skapad till Guds avbild, men endast i relation till mannen när hon behärskas av honom. Den medeltida kyrkans uppfattning av sexualiteten var att den endast fyllde funktionen av fortplantningen och många ansåg att det var en dödssynd att ha samlag endast för njutning. Alla ställningar var inte tillåtna under samlag då människan inte skulle riskera att bete sig djuriskt.⁶² Suutala menar att den kyrkliga moralen härstammar från Paulus uppfattning om äktenskapliga plikter där kvinnans kropp tillhör mannen och mannens kropp tillhör kvinnan. De kyrkliga teologerna talade inte om kärlek utan om fortplantning och om risken att älska sin fru för högt. Även om tanken om människans herravälde över naturen har en lång historia är det först under renässansen som människan med större medvetenhet och i högre grad börjar utöva makt över naturen. Inte minst uppnådde Filons könsmodell nya höjder i samband med häxprocesserna.⁶³

Häxprocesserna som inleddes under 1400-1700-talen ledde till en katastrofal utbredning av kvinnofientligheten som skördade tiotusentals liv där majoriteten var kvinnor med låg status utan utbildning. Suutala gör skarpa jämförelser mellan den historiska behandlingen av djur och kvinnor och menar att kvinnan var 1600-talets värst ansedda "djur". Enligt den dualistiska tankeramen som Suutala presenterat var djuren något ont som behövde bekämpas och under renässansen jämfördes kvinnan med odjuret basilisken som var det värsta tänkbara monstret. Basilisken föds enligt Paracelsus ur kvinnans mensblod och kunde döda med blotta blicken. Kampen mot djuren och det djuriska i människan är centralt under renässansen men på 1600-talet dör idén om djuret i människan i samma takt som djuren och naturen istället börjar uppfattas som mekaniska, livlösa automater. 1600-talets kvinna är det sista hotet mot den västerländska mannen.⁶⁴ Suutala hänvisar till John Rawlinson, som i *Mercy to the Beast*, 1612, som menar att människan är skapad till naturens herre. Herraväldet över naturen börjar återigen betraktas som mannens makt över kvinnan. En rättvis man ska sköta om sina djur och sin egendom och på samma vis ta hand om sin fru, sina barn och sina tjänare.⁶⁵

Renässansens syn på naturen och kvinnan var enligt Suutala kluven. Å ena sidan betraktades naturen som livgivaren, en mild och fruktbar moder och kvinnan som en beundransvärd jungfru. Å andra sidan var naturen oförutsägbar med en förödande kraft i sina naturkatastrofer och kvinnan en häxa. Den här tvådelade synen härstammar från antiken och skapelseberättelsen menar Suutala. Utifrån Suutalas idéhistoriska redogörelser om hur den patriarkala föreställningsramen kommit att etablera sig inom den kristna kontexten går det att

---

⁶² Suutala, 31.

⁶³ Suutala, 107.

⁶⁴ Suutala 108.

⁶⁵ Ibid.

förstå hur den antropocentriska och patriarkala nutidsmänniskan kommit att betrakta tillvaron som en andra natur utifrån Martinssons definition av syftet med den ideologikritiska metoden. Här har vi identifierat hur den här andra naturen är historisk och kulturellt tillkommen och vi kommer använda resultatet av analyserna ovan när vi senare använder den idéologikritiska metoden för att undersöka möjliga alternativa praktiker som kan leda till förändring i kapitel tre.

2.2.2 Den rationella vetenskapen

På 1600-talet började den rationella vetenskapen ta form för att ersätta den tidigare existerade naturfilosofin, mystiken och magin. Flera teologer hävdar att den ekologiska krisen är en följd av uppkomsten av den mekaniska och vetenskapliga världsbilden. Suutala menar att det delvis stämmer men att den här världsbilden endast är en fixering av en lång utveckling från antiken, via renässansen och slutligen 1600-talet. Dessa nya tänkare ville sammankoppla vetenskapen med den så kallade naturliga teologin, vars tradition sträcker sig långt tillbaka. En ville alltså söka bevis för Guds existens i naturen; naturen är ett bevis på Gud, men är inte Gud.⁶⁶

I relation till Suutalas redogörelse över de historiska likheterna mellan kvinnosyn och djursyn drar Strindlund paralleller mellan plågsamma djur- och människoförsök. I olika epoker har människor och djur mot sin vilja utsatts för plågsamma vetenskapliga försök. Under antiken gjorde kung Attalos III av Pergamon experiment med giraffer och med motgifter på dödsdömda brottslingar. Under andra världskriget utförde både japanska och tyska forskare experiment på krigsfångar; i det tyska koncentrationslägret Dachau, München, utsattes lägerfångar för nedkylningsexperiment. Även under 1800-talet utfördes oetisk forskning på människor. Modern kirurgisk gynekologi växte fram tack vare de experiment som den vite läkaren J. Marion Sims, gynekologins fader, gjorde på svarta slavar under 1840-talet. Dessa kirurgiska experimentella ingrepp utfördes ofta utan bedövning.⁶⁷ Strindlund drar paralleller mellan den här typen av smärtsamma experiment (som under tiden rättfärdigades och försvarades bland annat genom att upptäckterna i framtiden skulle göra nytta) till nutidens smärtsamma djurförsök. Exempelvis står det på Smittskyddsinstitutets hemsida att djurförsök är nödvändiga för utvecklingen av vaccin mot hiv/aids som försvar till att de spärrar in och utnyttjar makakapor i forskningslaboratoriet i Solna. Strindlund menar att

---

⁶⁶ Suutala, 129.

⁶⁷ Strindlund, Jordens Herrar, 93-94.

det inte räcker med att peka på de goda effekterna av forskningens experiment då även Sims forskning vetenskapligt sett var värdefull.⁶⁸

2.3 Sammanfattning

Kan vi urskilja huruvida den patriarkala och antropocentriska samhällsmodellen påverkat människors natursyn och främjat en destruktiv syn på naturen och mänsklighetens roll i skapelsen genom analysen ovan och har den kristna traditionen befast eller utmanat en sådan syn? Det generella svaret på den första arbetsfrågan utifrån analyserna är ja: patriarkala och antropocentriska världsbilder *har* bidragit till en negativ natursyn hos den moderna människan. Det finns inget tvivel om hur den rådande klimatkrisen, exploateringen av djur i form av industriell djurhållning med masslakt, pälsindustri och djurförsök speglar en negativ antropocentrisk naturbild.⁶⁹ Ett samhällssystem som rättfärdigar och normaliserar den här typen av handlingar och världsbild har lite- till ingen respekt för djur och natur. Genom den rådande ekologiska krisen går det att förstå att den västerländska moderna människan lever med en distans till naturen och djuren och att den kristna traditionen varit en bidragande orsak till den här utvecklingen.

Den patriarkala samhällsmodellen bidrar i sin tur med att upprätthålla en hierarki mellan människor baserat på könstillhörighet och identitetsmarkörer av olika maskulina och feminina nivåer, något som ekofeminismen menar har starka samband till den moderna människans naturförnekelse; vi inte kan bekämpa människochauvenism, alltså en antropocentrisk världsordning som skadar jordens naturliga ekosystem, om vi inte samtidigt belyser de världsledande androcentriska systemen och den sexism i vilken dessa system bor i. Det finns alltså ett samband enligt ekofeminismen mellan patriarkatet och ekologisk rättvisa. De hårdast drabbade är djur, kvinnor, barn och fattiga.

Enligt både Suutala och Grasse finns det upphovsmän både i tänkare och teologer från antiken och medeltiden som i sin tur influerat människor i kommande generationer. Det går att förstå genom antropologisk forskning att det rådde andra former av samhällen innan stenåldern och neolitikum och att det på många sätt är domesticeringen av hästen som kom att bli en avgörande faktor för människans erövringsbegär under metallernas tidsålder.

---

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Varje dag slaktas kring 200 miljoner djur runt om i världen, det är 74 miljarder djur per år i syfte att bli mat till människor. Utöver dödandet av alla dessa djur står animalisk agrikultur för 18 % av världens kombinerade växthusgaser som motsvarar mer än all kombinerad transport på hela jorden. Varför är det ineffektivt att producera kött? [Väljvego.se](https://www.valjvego.se), hämtat 7/12 2023. <https://www.valjvego.se/varfor-ar-det-ineffektivt-att-producera-kott> samt "Livestocks Full Shadow. hämtat 7/12 2023 <https://www.fao.org/3/a0701e/a0701e00.htm>.

Domesticeringen av hästen kan ses som en brytpunkt i människans relation till djur. Det går också att förstå utifrån analyserna hur både den patriarkala kvinnosynen och den moderna människans naturförnekelse och ansvar för den ekologiska kollapsen är starkt knutna till en antropocentrisk världsbild. När människor positionerar sig över varandra baserat på olika identitetsmarkörer (som kön) är det lätt att förstå hur människor utifrån samma tendens positionerar sig över andra livsformer på jorden.

I det här kapitlet har vi tittat på hur den västerländska antropocentriska och patriarkala samhällsmodellen påverkat kristna traditioner, men också hur kristna traditioner påverkat samhället. Grasse talar om hur skapelseberättelsen rättfärdigat en antropocentrisk världsbild där Gud suttit på toppen, och människan som skapade efter Guds avbild suttit tätt bredvid. Drummonds teorier utmanar och ifrågasätter den här typen av antropocentriska världsbilder. Utifrån Drummonds första huvudtema, vilket är den mänskliga naturen, förstår vi hur den antropocentriska och patriarkala världsbilden inte resulterar i en hälsosam, rättvis eller hållbar natursyn. Om den mänskliga naturen betraktas genom dess exkludering från naturen och inte dess involvering och inkludering i den naturliga världen skapas friktion. Om vi dessutom betraktar människans roll i världen genom ett förvaltarskap finns alltid risk för exploatering och försummande av andra arter, men om vi betraktar människans roll genom Drummonds dygdetik ökar chansen att betrakta naturen och människan som en del av en gemensam helhet; det är precis detta vi ska undersöka i nästa kapitel.

3. Analys av ekoteologi och dygdens företräde inom ett kristet ramverk

*Den som är väldigt stark,
måste också vara väldigt snäll.*

- Pippi Långstrump

Vi ska nu analysera vårt material med hjälp av Drummonds teoretiska ramverk utifrån den andra av Drummonds huvudteman som handlar om återställandet av en historisk moral eller dygdens företräde inom ett kristet ramverk och hur denna kan bli relevant i den moderna världen och i ljuset av de problem som vi möter idag. Den historiska moralen som Drummond talar om syftar till Thomas av Aquinos kardinaldygder med fokus på moderdygden praktisk visdom. Drummond argumenterar för en återhämtning av dygdens företräde inom ett kristet ramverk och genom materialet från Spalde, Strindlund, Young och Grasse ska vi i det här kapitlet se hur detta relaterar till den moderna människans natursyn och de problem som vi möter i skuggan av klimatförändringarna och industriella exploatering av djur. Hur kan feministisk, dygdetisk ekoteologi bidra till att skapa en mer rättvis och jämlik relation mellan människor, djur och natur?

3.1 Aquinos kardinaldygd med fokus på visdom

Drummond argumenterar för ett återvändande till klassisk teologi och vad gäller människans förhållande till naturen förespråkar hen dygdens betydelse för det kristna livet. Det här är en av Drummond två huvudteman som behandlas i uppsatsen.

Aquino menar att dygden är en god egenskap hos sinnet genom vilken vi lever rättfärdigt och som ingen kan missbruka och i vilken Gud verkar i oss, utan oss. Detta är själva essensen av dygdbegreppet.

Genom Drummonds resonemang i teorikapitlet om Jesus som det etiska livets främsta företrädare ser vi ett tydligt kristologiskt och kerygmatiskt fokus hos de olika naturetiska resonemangen i materialet. Vi kan bland annat hitta det hos Young och hans förståelse av lärjungaskap. Young beskriver hur kristna människor som följer Jesus inte gör så utifrån varje rörelse och handling i Jesus egna liv som människa på jorden, utan snarare efter de centrala betydelsemönster som finns att hitta i evangeliet.⁷⁰ Dessa betydelsemönster som Young pratar om kan översättas till centrala dygder enligt Drummonds teori, eller Aquinos kardinaldygder.

De teologiska dygderna tro, hopp och kärlek är grunderna för andra dygder men bland de moraliska dygderna är det visdom som har den privilegierade positionen då den likt kärlek, kan beskrivas som källan eller modern till andra dygder. Just visdom är hjärtat av Aquinos reflektion av moraliska dygder då det är underförstått i Aquinos egna dialektiska ifrågasättande: ett dygdigt liv. I Augustinus spår argumenterade Aquino för *helandet* av en förvrängd natur genom nåd, men i den grekiska traditionens spår argumenterade Aquino också för möjligheten av förgudandet genom nåd.⁷¹

Om vi betraktar Strindlund och Spaldes befrielsesteologi genom Drummonds teorier kring visdom som källan till alla andra dygder, förstår vi att lidandets befrielse hos människor, djur och natur, vilket är det främsta syftet med befrielsesteologi, går att betrakta som ett led i kardinaldygderna relevans för den moderna människans liv. Hur ser en modern beaktning av visdom ut i förhållande till Strindlund och Spalde? Enligt dem är det oavkortat ett upphörande av världens lidande hos de mest utsatta. När vi läser Spalde och Strindlund och i synnerhet deras böcker *Alla mot djuren* och *Varje varelse ett Guds ord* förstår vi hur deras naturetik kräver stort beaktande av jordens djurliv och att det är det främsta fokuset i en eko- och biocentrisk världsbild. Drummond beskriver i uppsatsens teorikapitel att det finns en god chans att även djur är moraliska varelser. Om djuren är moraliska äger de en av de främsta egenskaperna som vi tillskriver oss själva och ser som utmärkande för vad som är just mänskligt. Som vi såg i teorikapitlet är det enligt Drummond med hjälp av praktisk visdom som vi med intellektuell aktivitet kan åstadkomma verklig skillnad i arbetet med att återupprätta naturen och skapa långsiktiga hållbara alternativ för människors liv på jorden. Här kan vi med tydlighet applicera Drummonds teori på Strindlund och Spalde, som uttryckligen menar att djuren, precis som människan, är Guds älskade barn och därför kräver samma respekt och kärlek. Vi kan översätta Strindlund och Spaldes argument till Drummonds

---

⁷⁰ Richard A. Young, *Is God a Vegetarian?: Christianity, Vegetarianism, and Animal Rights* (Chicago: Open Court, 1999), 11.

⁷¹ Drummond, *Ethics of Nature*, 10.

resonemang om *imago dei*, där djuren är delaktiga i skapelsens gudsbildsbärande. Det görs ingen skillnad mellan människor och djur i Strindlund och Spaldes resonemang och de placerar allt liv på jorden jämsides med varandra.

Vi kan se hur kan feministisk, dygdetisk ekoteologi kan bidra till att skapa en mer rättvis och jämlik relation mellan människor, djur och natur genom att den betraktar djuren på ett sätt där de delar en del av vårt (människors) moraliska bemyndigande, oavsett om det är på ett latent plan eller genom specifika beteenden kopplade till deras egna moraliska värld. Men då måste vi också fråga oss ifall det är möjligt att betrakta de icke-mänskliga djuren på ett sätt där de är delaktiga i den gudomliga bilden, skapade till Guds avbild. På samma vis som kvinnan på ett inkorrekt sätt tidigare betraktats som en sämre version av mannen och därför inte var en fullvärdig bärare av gudsbilden, något som Suutala tidigare redogjorde för, är det möjligt att det är inkorrekt att exkludera möjligheten till en form av gudsbildsbärande som är passande för specifika djurarter i relation till deras egen sort.⁷² Utifrån Drummonds argument om dygdens företräde inom det kristna ramverket och i första hand fokus på visdom och djuretiken hos Young, Spalde och Strindlund förstår vi att skapandet av en feministisk, dygdetisk ekoteologi i första hand sker genom den praktiska formen av visdom som kristna människor strävar mot, vilket är den visdom som verkar i ljuset av de tre teologiska dygdena tro, hopp och välgörenhet. En sådan ekoteologi är en möjlig alternativ praktik till det neutraliserade tillstånd som det patriarkala och antropocentriska samhällssystemet skapat. En sådan uppfattning av visdom leder i sin tur till en förståelse av det ultimata målet för den kristna människan vilket alltså inte är godhet i en abstrakt mening, utan vänskap och delaktighet i livet av den treenige Guden som existerar på samma villkor inom människor, inom djur och i naturen. En sådan slutsats kräver alltid ett dynamiskt och långvarigt samtal mellan människor. Hur definierar vi vad vänskap och delaktighet är och vad det innebär i praktiken? Utifrån samhällseliga ideal går det att urskilja uppfattningar som kan svara på den frågan, men genom tillämpning av ideologikritisk metod måste vi ställa oss frågan hur dessa samhällseliga ideal och normer kom att ta fäste. I föregående kapitel kunde vi se hur exempelvis Bibelns skapelseberättelse tolkats genom en androcentrisk gudsbild och antropocentrisk världsbild vilket är en avgörande faktor till hur människor kommit att definiera och förstå begrepp som exempelvis vänskap och delaktighet.

---

⁷² Drummond, *Creaturely Theology*, 209.

3.2 Kristen ekoteologi

Den kristna teologin vilar på evangelium och hoppet som säger att det finns ljus någonstans. Hoppet blundar inte för verkligheten och är en dynamisk rörelse i riktning mot det som kristna människor bland annat hoppas på. Frihet, kärlek, frälsning, evigt liv. Det finns resurser i den kristna traditionen som vi kan ta tillvara på i arbetet mot en ekologisk omvändelse. Trots den negativa natursyn som bland annat Suutala menar att bibelns skapelseberättelse genererat så har den kristna tron också funnits till för att uppmuntra människor att se Guds närvaro i naturen och att förhålla sig till naturen på ett respektfullt sätt menar Fredrik Ivarsson och Spalde (2022).⁷³ De menar att det i Bibeln finns en vision om allt levandes helighet och hela skapelsens frälsning och genom den kristna traditionen kan vi finna verktyg som hjälper oss att leva med hopp och ansvar i klimatkrisens tid.

I Bibeln finns inte ordet ekologi, men ekologi kommer från grekiskans *oikos* som betyder hem, och det är ett vanligt ord i Bibeln och kan utgöra ett holistiskt sätt att betrakta naturen på, som allas vårt hem. Har Bibeln någonting att säga om Antropocen, eller klimatkrisens tid? Enligt Ivarsson och Spalde (2022) måste vi läsa Bibeln ekologiskt då hotet mot livet på jorden berör oss alla och på så vis färgar våra frågor om livets mening.⁷⁴ Enligt Ivarsson och Spalde så bör vi, när vi läser Bibeln ekologiskt, söka efter vad som sägs om naturen och om människans relation till naturen samt efter inspiration till nya förhållningssätt för att kunna hantera våra ekologiska utmaningar. Jorden är vårt hem där alla levande varelser hör ihop och bidrar med en funktion och det är en gemensam och bärande tanke som Bibeln och ekologin delar.⁷⁵ Till skillnad från Spalde och Strindlund ifrågasätter Suutala, tillsammans med andra feminister, om vi över huvud taget behöver söka oss till Bibeln för att få svar på ekologiska frågor. Hen menar att exempelvis skapelseberättelserna kanske spelat ut sin roll och inte längre behövs på grund av sin negativa inverkan på vår natur- och kvinnosyn.⁷⁶ En slutsats som jag kan dra av den här typen av resonemang är att det finns en uppenbar längtan och dragning till Bibelns rika material som en källa att hämta hjälp och inspiration ifrån i arbetet med ekologiska frågor. Jag skulle säga att Suutalas negativa syn på Bibelns skapelseberättelse istället bör riktas mot det tolkningsföreträde som historiskt sett existerat med en medveten tanke att förtrycka människor och djur.

---

⁷³ Fredrik Ivarsson och Annika Spalde. Med alla levande varelser: Hopp och motstånd i klimatkrisens skugga. (Varberg: Argument Förlag, 2022), 13-14.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ivarsson & Spalde, 13.

⁷⁶ Suutala, 21-22.

3.2.1 Evangelium för grisen

Ordet Evangelium är grekiska och betyder det glada budskapet, eller den goda nyheten. Och trots den negativa natur- och djursyn som Suutala redogjorde för i föregående kapitel så har det troligen alltid funnits kristna som brytt sig om och värvat om djuren och naturen - som har försökt vara goda nyheter för dem som är i behov av sådana, människa eller ej - något som i ljuset av Drummonds praktiska visdom förkunnats genom handling, som när medeltida munkar hjälpte harar och rådjur att fly från jägare eller när fornkyrkans ökenemeriter bjöd törstiga vildåsnor på vatten.⁷⁷ I kontrast till den apati för naturen och djuren som Grasse redogjorde för i föregående kapitel och i förhållande till Drummonds resonemang till dygdetiken kan vi förstå Young som skriver om hur många av de tidiga kristna kyrkofäderna levde ett liv där de i hopp om att undvika livets alla laster, strävade efter ett dygdigt liv som många gånger var synonymt med att minska lidandet på jorden och därför leva som vegetarianer. Att äta kött ansågs av asketiska kyrkofäder vara moraliskt fel om det involverade frosseri. Dessa kyrkofäder advokerade för ett simpelt liv och en enkel diet för alla kristna där man i så stor utsträckning som möjligt skulle undvika att äta kött.⁷⁸ Vi kan därför förstå hur flera strömningar inom den kristna traditionen alltid existerat parallellt med varandra, precis som ideologiska system i den civiliserade världens samhällskonstruktioner.

Vad innebär det att förkunna evangelium för djuren och naturen om vårt språk inte fyller någon funktion men när förkunnelsen enligt många kristna innebär aktiv handling? Spalde och Strindlund vänder på frågan och definierar istället vad det inte innebär att förkunna evangelium för djuren och naturen. Det betyder inte att: plåga eller döda. Istället är det genom att visa respekt och omsorg för allt levande som evangeliet kan predikas för den som inte kan tillgodose sig tal om Guds kärlek.⁷⁹ Om djuren betraktas som gudsbildsbärare precis som vi, som Drummond föreslår, då kan vi föreställa oss hur djuren har funktioner och uppdrag som sträcker sig bortom vårt förstånd. Vi kan ha insikter i och skaffa oss kunskap om och förståelse för människans uppgift som förvaltare av skapelsen, och identifiera oss med vårt gudsbildsbärande. Kanske kan vi aldrig förstå någon annan art på samma sätt, men utifrån våra kunskaper i biologi kan vi veta vilken funktion olika djur fyller i olika ekosystem - och kanske bör vi betrakta dessa funktioner som ett led i Guds avbild. På så vis är det viktigt, att som Strindlund och Spalde gör, vända på frågan och istället definiera vad vi inte bör göra. Vi vet att hajen fyller en funktion i havets ekosystem, kanske inte fullt ut varför,

---

⁷⁷ Spalde och Strindlund, 7-8.

⁷⁸ Young, 128.

⁷⁹ Spalde & Strindlund, 12.

men vi vet vad vi inte bör göra för att inte skada det systemet - vi borde hålla haven rena och inte fiska ur dem.

3.3 Jesus

Det teoretiska temat för det här kapitlet är Drummonds resonemang om Aquinos kardinaldygder och det finns olika sätt på vilket en kristen approach kan bidra till moralisk reflektion, enligt Drummond. Ett av dessa sätten är att börja med den kristna trons kerygma (alltså läran om Jesus, Guds son, den korsfäste och uppståndne) för att sedan reflektera över olika moderna alternativ i ljuset av kerygmatiska övertygelser.

Något som är relevant för natur- och djuretiken är det moraliska ställningstagandet som görs i valet av mat. Var Jesus vegan? Djuretik och veganism går hand i hand och de flesta som väljer en vegansk livsstil gör det på grund av djur- och klimatetiska skäl vilket betyder att människor väljer att leva på ett sätt som skadar andra levande varelser och naturen, så lite som möjligt.

Enligt Young så vet vi att Jesus åt fisk (Luk 24:40-43), och eftersom kristna är kristna för att de följer Jesus, borde väl animalier ingå i en kristen kost? Jesus är ju det moraliska rättesnöret. Om vi säger att det är omoraliskt att äta kött, då menar vi samtidigt att Jesus var omoralisk, eller? I Bibeln finns det ett enda ställe som i detalj beskriver vad Jesus åt, det är i Lukas 24:40-43 vilket är refererat till ovan.⁸⁰ I de verserna får vi veta att Jesus ber om mat och blir erbjuden fisk som han sedan äter. Men är det verkligen en relevant fråga att ställa, huruvida Jesus åt kött eller inte? Young menar att Jesus var en människa av sin tid och sin kontext, något som återspeglas på flera sätt i Bibeln. Vad vi sedan gör är att skapa olika jesusbilder utifrån den historiske Jesus, som tilltalar och passar oss och vår tid. Jesus, Bibeln och Gud, har alltid använts för att rättfärdiga handlingar och åsikter, som står i fullkomlig kontrast till varandra.⁸¹

Under tiden som Jesus levde fanns inte klimatförändringarna som vi känner dem idag: att välja bort kött av klimatetiska skäl var inte något som existerade. Att inte äta kött på grund av djuretiska skäl, å andra sidan, var relevant i människors liv redan då, men i tider av nöd, eller i brist på mat och i ett behov att hålla sig själv och sin familj levande, så har människor i alla tider ätit det som funnits att äta, det gäller allt från fisk till gräs, läderskärp och bark.⁸² Att äta en vegansk diet på grund av djuretiska skäl, på grund av att en inte vill skada andra

---

⁸⁰ Young, 2.

⁸¹ Young, 3-4.

⁸² Nödbröd, matkult.se, Hämtat: 6-10-23 <https://www.matkult.se/brod/olika-sorters-brod/nodbrod.html>.

levande varelser, är ingen motsättning till att äta för att kunna överleva, och det gällde även under antiken och för Jesus själv. Enligt Young så går Jesus fiskätande inte i polemik med Jesus djuretiska eller moraliska övertygelser. Att följa Jesus betyder inte att imitera Jesus minsta rörelse, utan det handlar om att formas av de betydelsemönster som går att hitta i evangeliet. Dessa mönster är för det första, Jesus fullkomliga hängivelse och lydnad till Gud, och för det andra, Jesus radikala osjälviska kärlek till andra. Young menar att vi kan följa de mönster som går att urskilja och som symboliserar Jesus korsfästelse, nedstigande och uppståndelse vilket gör oss till vad Young kallar för korsformade människor som ger oss själva till andra vilket i dag kan betyda att avstå från att äta kött.⁸³ Jesus led som ett offer i händerna på förtryckarna och därför slår hen följe och ställer sig vid sidan om alla varelser, både djur och människor som faller offer för en tyranni. Enligt Young så ger korset en tröst åt de som lider och uppståndelsen är en seger över och en protest mot orättvisa, förtryck, diskriminering och död. Young menar att vi när vi protesterar mot djurplågeri, djurförsök, industrialiserad djurhållning och annan form av exploatering av djur, så gör vi det i samförstånd med Gud och med en förväntan och längtan efter uppståndelsehoppet.⁸⁴ Här ligger Young inte alls långt ifrån Drummonds resonemang om dygdens betydelse inom det kristna ramverket. Att vara kristen innebär att följa den korsfäste och uppståndne Jesus och att bekänna möjligheten av en ny och bättre existens för alla varelser, en tillvaro utan krig, förtryck och dödande, menar Young.

I relation till Youngs beskrivning av hur kristet lärjungaskap idag kan betyda att vara vegan så kan vi enligt Suutala inte betrakta Jesus som bunden till en specifik kultur utan istället se på Jesus som universell. Hen menar att kristendomen skulle tjäna naturen bättre om den idag tog ett steg bort från sitt kulturella judiska och grekiska arv och istället närmade sig naturreligioner hos ursprungsfolk. Istället för religion förkunnar Jesus liv i överflöd och fullkomlig glädje.⁸⁵ Utifrån uppfattningen och tron på Jesus som världens frälsare är det enligt Suutala omöjligt att tänka på Jesus som endast människors frälsare utan en måste även inkludera resten av hela skapelsen i de eskatologiska förväntningarna. Jesus talade aldrig om människans herravälde över naturen eller mannens makt över kvinnan. Jesus lära var enkel: älska din nästa såsom dig själv, inget annat bud är större.⁸⁶

I slutet av Markusevangeliet uppmanas lärjungarna av Jesus att gå ut överallt i världen och förkunna evangeliet för hela skapelsen. Här kan det kristna evangeliet förstås som att alla

---

⁸³ Young, 11.

⁸⁴ Young, 12.

⁸⁵ Suutala, 23.

⁸⁶ Fritt tolkat från Markusevangeliet 12:31.

är älskade av Gud och det ska förkunnas för hela skapelsen, inte endast för människan därför att Guds kärlek omsluter hela skapelsen och allt som lever i den. Evangeliet bör alltså förkunnas till hela skapelsen, för allt och alla som lever på jorden, enligt Jesus.⁸⁷

I relation till Suutalas syn på den universella och djuretiska Jesus så pekar Spalde och Strindlund på ärkebiskop emeritus K.G Hammar som tog fasta på just den gränsöverskridande kärleken hos Jesus, som de menar sträcker sig även över artgränser; Att vara lik Jesus är att följa honom och vilja leva i den omotiverade kärlekens livsform som inte kan dra gränser utan älskar alla gränslöst.⁸⁸ Den här gränsöverskridande och gränslösa kärleken som Jesus uttrycker och som Jesus uppmanar människor att följa är något som ekoteologer och befrielseologer menar inkluderar hela skapelsen och alltså inte är isolerat till att endast omfatta mänskligt liv. Drummonds dygdetik och resonemang om praktisk visdom och djurens moraliska förmåga träder genom dessa tankar i fullständig kraft.

3.3.1 Att bryta mot normer

Något som är återkommande i evangelierna är hur Jesus bröt med sin tids normer och värderingar. Genom sin undervisning och sin förkunnelse suddade Jesus ut skiljelinjer mellan människor med olika status och från olika bakgrunder. Jesus tog emot barnen och de fattiga, syndare och sjuka. Barnen under antiken var rättslösa individer som föräldrarna hade oinskränkt herravälde över. När lärjungarna visar bort barnen blir Jesus upprörd och uppmanar istället dem att släppa fram dem till sig: De som tar emot barnen, tar också emot mig.⁸⁹ Jesus ord har använts för att lyfta fram barnens renhet och oskuldsfullhet, men enligt Strindlund och Spalde ska det istället förstås mot bakgrund av barns låga status i samhället. Den omvändelse som Jesus talar om innebär bland annat att solidarisera sig med de maktlösa och se på verkligheten genom deras ögon.⁹⁰ Utifrån Drummonds reflektioner kring kerygmat som en utgångspunkt i strävan efter moralisk reflektion och genom att ha en kerygmatiske utgångspunkt, såsom både Young, Strindlund, Spalde och Suutala har ökar möjligheterna för en tydligare väg mot en ny människo- och naturbild som kan stå i kontrast till den patriarkala och antropocentriska. Genom att som kristen utgå från de kerygmatiske övertygelser som Drummond refererar till kan vi förstå materialets resonemang på ett tydligt sätt. Att leva utifrån dessa förståelser och att praktisera de ovanstående resonemang, betyder oftast att du måste bryta mot normer. Att bryta normer idag kan exempelvis, som Young menar, handla om

---

⁸⁷ Spalde & Strindlund, 12.

⁸⁸ Spalde & Strindlund, 25.

⁸⁹ Fritt från Markusevangeliet 9:37.

⁹⁰ Spalde och Strindlund, Varje varelse ett Guds ord, 52.

att leva en vegansk livsstil och även, som Suutala, Strindlund och Spalde menar, att betrakta din omgivning på ett sätt där du värderar allt levande, både djur och natur, som Guds goda skapelseverk.

Sammanfattningsvis kan vi urskilja ett starkt kristologiskt fokus bland den kristna ekoteologins företrädare. De studerade teologerna som alla bidrar med olika ekoteologiska ingångar, är relativt eniga om att genom en världsbild och teologi med ett kerygmatiskt och kristologiskt fokus på en befrielse-teologisk grund kan verklig förändring ske. I den här övertygelsen kommer Jesus frälsning till hela skapelsen och inkluderar därför både människor, djur och natur. Jesus är hela världens frälsare och därför bör evangelium förkunnas för hela skapelsen. Med den slutsatsen ska vi vända oss mot ekoteologins olika praktiska och andliga förslag på hur vi kan skapa en mer rättvis och jämlik relation mellan människor, djur och natur.

3.4 En ny människo- och naturbild

I kapitel två redogjorde jag för och analyserade uppkomsten av den patriarkala och antropocentriska människo- och naturbild som bidragit till den ekologiska kollapsen och i kapitel tre har jag analyserat de olika ekoteologiska perspektiv och resurser som kan ligga till grund för ett mer hållbart liv. Men det räcker inte med att veta hur någonting gick till och hur vi hamnat i den här situationen utan vi måste också hitta en ny väg mot framtiden.

Strindlund och Spalde har ett genomgående kristologiskt fokus i sin befrielse-teologi och miljöetik. I enlighet med Jesus är en uppgift för varje kristen generation att kartlägga sin samtid och urskilja vilka de maktlösa är och försöka se samhället ur deras perspektiv menar Strindlund och Spalde. Blir deras behov tillgodosedda? Att vara bärare av Guds avbild är att värna om de maktlösa, vilket är den kristna människans grund. För att tillämpa Drummonds teoretiska ramverk om återställandet av en historisk moral i ett praktiskt exempel kan vi vända oss till Strindlund och Spalde som hänvisar till den moderna djurrättsrörelsen. Rörelsen har framförallt riktat in sig på att avskaffa industriell djurhållning, plågsamma djurförsök och pälsdjursuppfödning, krav som har avfärdats som extrema menar Strindlund och Spalde. De ställer dock frågan: Är det verkligen extrema krav? Att inte använda våld mot de som är svagare - andra barn, eller djur - är något som vi lär våra döttrar och söner vid tidig ålder. Vi kan kalla detta för en grundläggande moraluppfattning, vilken återfinns i ett vanligt uttryck: att inte sparka på den som ligger. Avskyn mot att svaga behandlas illa av starka sitter djupt rotad i oss menar Spalde och Strindlund och är något som vi kan förankra i det som

Drummond kallar för historisk moral. Tyvärr är vi inte konsekventa, vi reagerar starkt på när småbarn sparkar på smådjur men inte alls när vuxna spärrar in större djur i trånga burar.⁹¹ Jag vill argumentera för att det är precis den här typen av misslyckande i att följa vår inneboende historiska moral som är resultatet av den patriarkala och antropocentriska samhällsmodellen som är genomgående dominerande i den västerländska världen och andra delar av jordklotet.

Strindlund, Spalde och Ivarsson uttrycker värdet i att läsa Bibeln ekologiskt samtidigt som de förespråkar en vegetarisk livsstil som enligt dem är teologiskt grundad. De pekar på Jesus som i ord och handling predikade en teologi där den siste skulle bli den förste i Guds rike; i Guds rike är en åsna eller ox som misshandlas ett ärende som tas på största allvar.⁹² De skriver att vi tillsammans med alla levande varelser längtar efter att befrias från vårt slaveri under förgängelsen, från allt det som hotar våra liv och skapelsens mångfald. Varje humla och varje koltrast bär på Guds löfte att skydda jorden. När vi människor glömmer vårt uppdrag att vårda skapelsen så är det till dem, humlan och koltrasten, vi ska titta för att påminnas om vårt förbund med Gud. Tillsammans med hela Guds skapelse och alla levande varelser får vi ta del av motståndsrörelsen mot förödelsen.⁹³ Strindlund och Spaldes främsta praktiska förslag till skapelsens återhämtning är en vegansk livsstil och ett värnande om de svagaste och mest utsatta livet på jorden. Här skulle vi kunna problematisera och ifrågasätta vad Spalde och Strindlund syftar till med "utsatta liv", inkluderar det skapelsens alla levande organismer som virus och sjukdomsbärande insekter eller finns det en gräns för vad för sorts livsform som inkluderas i deras resonemang. Den här typen av resonemang och problematisering kan i sin tur leda till att det skapas friktion och överflödiga missförstånd mellan befrielsesteologins ekologiska djuretik och den mer allmänt etablerade antropocentriska världssynen.

Suutala vill att vi ska sträva efter en gemenskap med alla levande varelser och menar att det innebär att först befria sig från det förakt för livet som det västerländska tänkandet gett oss i kollektivt arv. Att säga ja till livet innebär att betrakta alla levande varelser som heliga. Helig är inte bara Gud utan hela naturen. Guds ande vilar i björnen, vargen, eken och stenen. Betraktar vi världen med materialistiska ögon är den livlös, därför bör vi enligt Suutala betrakta världen som ett heligt mysterium. Naturen har sitt eget värde, oberoende av människan.⁹⁴ Om man tror på naturens helighet är ett materialistiskt liv omöjligt. En kan inte bara kräva mer och mer och konsumera mer och mer. Suutala menar att det sanna livet och i

---

⁹¹ Strindlund och Spalde, 54-55.

⁹² Strindlund och Spalde, 46-47.

⁹³ Ivarsson och Spalde, 113.

⁹⁴ Suutala, 156.

förlängningen det ekologiska livet kan existera bara i att vara. Det människan är kan en inte ta ifrån henne, inre rikedom, naturupplevelser och kärlek kan inte tas ifrån henne.⁹⁵ Många skulle nog inte hålla med Suutala om att det som gör en människa till människa inte kan tas ifrån henne och peka på exempelvis rättigheter som mat, rent vatten, bostad, utbildning osv. Dessa är saker som gör människor till människor och också saker som hon kan bli fråntagen eller berövad av. Vidare ser det sanna livet som Suutala refererar till olika ut för olika människor beroende på en mängd olika identitetsmarkörer, personligheter och förutsättningar. Att tala om ett rätt sätt att leva kan bli problematiskt i synnerhet om en vill skapa ett samtalsklimat som inkluderar stora delar av världens befolkning.

Young förespråkar också en vegetarisk livsstil. Hen är företrädare för ett kerygmatiskt förhållningssätt som för hen innebär att följa den korsfäste och uppståndne Jesus och att bekänna möjligheten till en ny och bättre existens för alla varelser, en tillvaro utan krig, förtryck och dödande.

Även Grasse bidrar med två konkreta exempel för att åstadkomma en mindre antropocentrisk kristen ekoteologi. Antingen krävs det att det sker en omtolkning av Bibeln och att i ljuset av nya interpretationer omforma den kristna doktrinen, eller att forma en ekologisk teologi utanför Bibeln. Grasse menar att det går att läsa Bibeln ekologiskt (i linje med Spalde, Ivarsson och Strindlund) och att en sådan läsning kan leda till en mer balanserad och mindre antropocentrisk ekologisk teologi.⁹⁶ Grasse vänder sig till det gamla testamentet och i synnerhet 5 Mosebok. Här tillhör inte jorden Israel utan är en gåva från Gud och ett tecken på Guds trofasthet gentemot israeliterna och Gud tillhandahåller jordens fertilitet och naturens ständiga cykler. Här är jorden eller landet starkt knutet till Israels identitet och har teologiska implikationer. På samma vis som Israel i 5 Mos inte kan tänka sig frånskilda sitt land så kan inte den mänskliga skapelsen skilja sig från jorden. Grasse relaterar de här perspektiven ytterligare till Psaltaren som dess författare som på flera sätt uttrycker en syn på Gud som skaparen av jorden utanför mänskligheten. Innan människan såg på Gud som Skaparen eller Frälsaren så vad Gud den som hade kraft över all natur och använde så den kraften på jorden för att visa sin gudomlighet, inte endast för att befria sitt folk. I Psaltaren porträtteras både människan och naturen som Guds tillbedjare och exempelvis Psalm 29 och 104 talar om Gud som skaparen av naturen utan att överhuvudtaget relatera till människan. Den här typen av ekologiska läsning av Bibeln avslöjar teman som erbjuder ett teocentriskt, ekologiskt perspektiv snarare än ett antropocentriskt. Genom att urskilja de större sätt på

---

⁹⁵ Suutala, 157.

⁹⁶ Grasse, 6.

vilket Gud uttrycker sin kraft och som rör sig genom hela skapelsen kan den traditionella tolkningen uppstå smal i jämförelse.⁹⁷ I en nytestamentlig kontext pekar Grasse på Paulus undervisning som är fulla med referenser till den fullständiga frälsningen för hela skapelsen genom Jesus Kristus. Jesus representerar inte endast Gud som nedstigen till sitt folk utan till hela sin skapelse. Det andra alternativet som Grasse presenterade utgår förvisso från bibliska teman som kärlek och rättvisa, men handlar i större utsträckning om de bibliska teman och utgör kristen etik och inte biblisk etik i sig.⁹⁸

3.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis låg det stora teoretiska fokuset i det här kapitlet på dygdens företräde inom det kristna ramverket. Jag har därifrån analyserat hur materialet på olika sätt relaterar till detta. Om visdom är moderdygden och källan till resten av vårt empatiska och moraliska väsen, då måste vi definiera vad visdom är för att kunna nå en förståelse för hur vi ska kunna använda oss av just visdom i arbetet med ett etablerande av en bio- och ekocentrisk världsbild. Grasse talar om en omtolkning av Bibeln, Spalde talar om hur vi kan läsa Bibeln ekologiskt. Strindlund och Young pekar på en vegansk livsstil som teologiskt grundade och Suutala bidrar med feministiska perspektiv och uttrycker värdet i att återgå till naturreligionerna. Genom att betrakta materialet utifrån Drummonds resonemang om *imago dei* så urskiljer jag två tolkningar; antingen betraktas djuren och den icke-mänskliga skapelsen utifrån sin moraliska förmåga och inkluderas i den gudomliga avbilden eller så betraktas vi som ensamma bärare av Guds bilden och tar på allvar vårt ansvar att visa moralisk uppmärksamhet till resten av skapelsen. Oavsett vilken tolkning som föregår hos den enskilde är syftet och målet för den kristna människan att leva i enlighet med det kall och den plikt som är *imago dei*. Båda tolkningarna betraktar djuren och naturen som en verklig oersättlig del i Guds skapelseväv och kräver därför, i enlighet med respektive material, omsorg, kärlek och respekt av människan. På så vis blir ekoteologin en verklig resurs i arbetet med att etablera en världssyn och en attityd i det moderna samhället som svarar till klimatförändringarna och alla de akuta och förödande konsekvenser som de innebär. Det finns alternativa tolkningar av uppsatsens resultat. Trots ekoteologins många fördelar och positiva aspekter finns det möjlighet för en annan mer kritisk tolkning eller problematisering. Exempelvis kan det bli problematiskt att använda religiösa resonemang för att motivera miljöskydd för de som inte delar samma religiösa övertygelser. Det kan också finnas utrymme

---

⁹⁷ Grasse, 7.

⁹⁸ Grasse, 8.

till att problematisera hur ekoteologin kan komma att leda till att mänskliga behov sätts åt sidan till förmån för den icke-mänskliga naturen.

Det går dock att generalisera uppsatsens resultat i den bemärkelse att det sträcker sig utanför den kristna gemenskapen. Natur- och djuretik och en ekocentrisk världsbild omfattar hela jorden och allt levande. Trots att den här uppsatsen har fokuserat på och analyserat resonemang ur en kristen teologisk tradition inkluderar den människor och djur oberoende nationalitet eller religiös övertygelse. Klimatförändringarna tar inte hänsyn till landsgränser eller heliga skrifter och därför går resultatet att på ett generellt plan tala om den moderna människan och den industrialiserade västvärlden oberoende religion eller nationalitet.

Givetvis finns det olika teologiska synsätt och traditioner som ger sina förklaringar till människans förhållande till naturen och djuren. På samma vis finns det olika etiska teorier eller perspektiv som är relevanta för djuretik och ekologi. Till exempel kan man jämföra och kontrastera utilitarism, deontologi och dygdetik när det gäller att behandla djur och natur. Utifrån uppsatsens analyser går det att förstå hur olika teologiska synsätt påverkar människors förhållande till djur och naturen, exempelvis genom de olika världsbilder och framförallt gudsbilder som tas i anspråk. Det skulle exempelvis kunna argumenteras att en teocentrisk och antropocentrisk teologi eller världsbild genererar en natursyn som betraktar den ickemänskliga världen utifrån dess värde för människan, både på individ- och gruppnivå. Här går det att problematisera uppsatsens resultat och dess betydelse för den moderna människan. Är det etiskt och moraliskt försvarbart att likställa djur med människor i en tid som innehåller så många akuta och svåra humanitära kriser? Det går exempelvis att förstå hur människor i utsatta situationer med små marginaler och möjligheter har lite till övers för en klimatetisk livsstil.

Klimatförändringar, djuretik, miljöförstöring och människans roll i dessa sammanhang utgör stora etiska och ideologiska frågor i vår moderna värld och uppsatsen har försökt bidra till att svara på de här frågorna i sin allra bredaste mening genom att vända sig mot kristen teologi. Jag har bland annat påvisat värdet i beaktandet av *imago dei*-doktrinen och en kerygmatiske utgångspunkt som ett möjligt verktyg för en ekologisk omvändelse. Teologiska perspektiv kan bidra till att förstå och möta moderna utmaningar i skuggan av klimatkrisen genom bidrag från klassiska teologiska doktriner om kärlek, respekt, barmhärtighet och rättvisa, något som också framgick i uppsatsens analyser.

På grund av områdets storlek finns det alltid utrymme för och behov av mer forskning. Jag ser på det här arbetet som ett bidrag till ett samtal som behövs och som kräver många röster.

4. Slutsatser

*jag är er moder, bryt inte bandet.
Fly inte famnen, som ger er liv.
Min nöd är er nöd, min död är er död,
av jorden komna, ska ni jord bli.*

- Psalm 786

Den här uppsatsens problemformulering löd: Enligt ekofeministisk teologi, har den patriarkala och antropocentriska samhällsmodellen påverkat den moderna västerländska människans natursyn och den kristna traditionen och vad kan ekofeministisk teologi bidra med i arbetet för naturens återhämtning? För att möta detta ändamål tillämpades två olika arbetsfrågor baserat på två teoretiska teman som tillsammans resulterade i en idéologikritisk studie av den patriarkala, antropocentriska ideologin och den kristna traditionens roll i dess utveckling samt alternativa världsåskådningar som kan leda till en upprättelse för klimatet och jordens förtryckta människor och djur.

Det framgick av analyserna i uppsatsens andra kapitel att det finns en relation och ett starkt samband mellan den västerländska patriarkala och antropocentriska människo- och natursynen och den kristna traditionen. Utifrån det analyserade materialet från Grasse och Suutala fick vi en idehistorisk inblick i hur det västerländska samhällsbyggandet och den kristna traditionen har löpt jämsides med varandra sedan senantiken och hur det därför är sannolikt att dessa kommit att påverka varandra. Dels finns det anledning att argumentera för hur det antika dualistiska och antropocentriska världsbilden influerat den kristna traditionen, men samtidigt finns det anledning att ifrågasätta och problematisera hur det bibliska materialet i skapelseberättelsen rättfärdigat och influerat ett antropocentriskt synsätt och patriarkala ideologiska normer. En slutsats av analyserna blev därför att det bibliska materialet i skapelseberättelserna genererat en antropocentrisk världsbild som sedan använts som ett rättfärdigande i människans herraväldesidéologi. Ytterligare en slutsats är att den dualistiska, antika, förkristna världsbilden som redan var etablerad vid uppkomsten av det bibliska materialet kom att ligga till grund för redaktörernas bearbetning av texterna. Bibeltolkning är dock alltid mångfacetterad vilket gör att det i samma material som genererar frågor även går att hitta svar.

Uppsatsens tredje kapitel vände sig mot olika teologiska argument som syftade till en ny människo- och naturbild i kontrast till den patriarkala och antropocentriska. Med hjälp av den ideologikritiska metoden tillämpad på Drummonds teoretiska ramverk och materialet från Strindlund, Suutala, Spalde, Ivarsson, Young och Grasse kom jag fram till följande som ett förhållandevis brett svar på problemformuleringen och den andra arbetsfrågan: Dygdens företräde inom det kristna ramverket med en kerygmatiske utgångspunkt kan fungera som ett verktyg i ekoteologiska resonemang. Vidare kan vi urskilja genom analyserna att en respekt för och en skyldighet att beakta gudsbildsbärandet, *imago dei*-doktrinen, är nödvändig för att åstadkomma radikal förändring. Det betyder att den feministiska eko- och befrielse-teologin har teoretiska svar på svåra frågor, men även praktiska exempel på hur det går att tillämpa detta nya och radikala förhållningssätt och sätt att leva. Just radikal förändring är nödvändig för att bekämpa förtryck och lidande på jorden, något som jag i den här uppsatsen kallat för ekologisk omvändelse. I egenskap av ekoteolog har Drummonds teoretiska ramverk som i synnerhet utgår från dygdens företräde inom kristna människors liv hjälpt uppsatsen med att analysera det material som valts ut för att representera olika strömningar och resonemang i skuggan av patriarkatet och klimatkrisen. Den omfattande slutsatsen som de olika perspektiven har gemensamt är att i arbetet med utvecklandet av en inkluderande eko- och biocentrisk världsbild och feministisk ekoteologi krävs en utgångspunkt i Jesus och den kerygmatiske traditionen samt ett utvecklande av den traditionella uppfattningen av *imago dei*.

Slutligen skulle jag vilja rikta ett sista fokus till uppsatsens problemformulering och till den västerländska människa som den adresserar. Det finns goda chanser för återhämtandet av naturens ekosystem, naturen är stark och hittar alltid ett sätt, en ny värld kommer. Den stora frågan som människor måste ställa sig är på vilket sätt vill jag att människan ska finnas till i den nya världen? För världen kommer att finnas till helt oberoende oss, men det kommer inte vi. Min förhoppning är att diskussioner likt de som ryms i den här uppsatsen kommer att bli flera och mer högljudda och att människan en dag sluter upp för att tillsammans bestämma sig för att fortsätta finnas till på jorden, tillsammans med allt annat vackert och förunderligt i Guds stora skapelseväv.

Sammanfattning

Den här uppsatsen utgörs av en idéologikritisk analys och ekofeministisk kritik av antropocentriska, patriarkala strukturer och könsmaktsordningar och hur dessa påverkar människors förhållande till den icke mänskliga naturen och livet som kristen i den moderna världen. Den ideologikritiska analysen bestod av olika delar vars syfte var att analysera den moderna patriarkala natursynen med ett ekoteologiskt perspektiv för att urskilja en inkluderande teologi med målet att bli ett redskap för människors arbete med att vårda skapelsen och främja jämställdhet bland människor och icke-mänskliga djur. Uppsatsen inkluderar en historisk redogörelse av patriarkala samhällsideal och den västerländska kristna traditionens roll i den antropocentriska natursynen. Kapitel tre redogjorde för hur och på vilket sätt ekofeministisk teologi och dess arbete med återställandet av en historisk moral och dygdens företrädare inom det kristna ramverket kan bidra till ekologisk omvändelse. Detta sker enligt resultatet i synnerhet genom ett beaktande av och respekt för *imago dei* doktrinen med en inkludering av djuretiska argument som i sin tur inkluderar djuren som potentiella gudsbildsbärare.

Käll- och litteraturförteckning

- Adams, J. Carol, Gruen, Lori. *Ecofeminism, Second Edition: Feminist intersections with Other Animals and the Earth*. New York: Bloomsbury Publishing Inc, 2022.
- Bailey H, April. LaFrance, Marianne och Dovidio F. John. *Is Man the Measure of All Things? A Social Cognitive Account of Androcentrism*. (Personality and Social Psychology Review 2019, Vol. 23(4) 307–331.
- Birkeland, Janis. “Ecofeminism: Linking Theory and Practice” i *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*. red. Greta Gaard, 13-60. Philadelphia: Temple University Press, 1993.
- Crossley G. James. *Reading the New Testament: Contemporary approaches*. New York: Routledge, 2010.
- Dalton, M. Anne, Simmons, C. Henry. *Ecotheology and the Practice of Hope*. Albany: State University of New York Press, 2010.
- DesJardins, J. R. *Environmental ethics: An introduction to environmental philosophy*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company, 1993.
- Dixon A. Beth. *The Feminist Connection between Women and Animals*. *Environmental Ethics* Volume 18, Issue 2, Summer 1996. 181-194.
- Drummond D. Celia. *Eco-Theology*. London: Darton, Longman and Todd, 2008.
- Drummond D. Celia. *A Primer in Ecotheology: Theology for a Fragile Earth*. Eugene: Cascade Books, 2017.
- Drummond D. Celia. *The Ethics of Nature*. Oxford: Blackwell Publishing 2004.
- Drummond D. Celia. “Theology and the Biological Sciences” i *The Modern Theologians: An Introduction to Christian Theology Since 1918*, red. David F. Ford med Rachel Muers 357-369. Oxford: Blackwell Publishing, 2005.
- Drummond D. Celia. “Are Animals Moral? Taking Soundings through Vice, Virtue, Conscience and *Imago Dei*” i *Creaturely Theology: On God, Humans and Other Animals*, red. Celia D. Drummond och David Clough, 190-210. London: SCM Press, 2009.
- Grasse, Alexis . “*The Impact of Anthropocentrism on Christian Environmentalism*.” Department of Biology; Collage of Arts and Sciences. Abilene Christian University. Dialogue & Nexus (Fall 2015-Spring 2016). Vol 3.
- Guinsburg Miller, Arlene. *The Counterthrust to Sixteenth Century Misogyny: The Work of*

- Agrippa and Paracelsus*. Berghan Books, Historical Reflections / Réflexions Historiques, Vol. 8, No. 1 (Spring 1981), pp. 3-28.
- Hasty, Jennifer. 'Gender and Sexuality', i *Introduction to Anthropology*, red. Jennifer Hasty, David G. Lewis och Marjorie M. Snipes, 367-394. Houston: OpenStax, 2022.
- Huges, S. Sarah och Huges Brady "Women in Ancient Civilizations" i *Agricultural and Pastoral Societies in Ancient and Classical History*, red. Michael Adas, 116-148. Temple University Press, 2001.
- Ivarsson, Fredrik och Spalde, Annika. *Med alla levande varelser: Hopp och motstånd i klimatkrisens skugga*. Varberg: Argument Förlag, 2022.
- Joni Mitchell, "Woodstock" October 22, 1969; Siquomb Publishing Corp.
- Martinsson, Mattias. "Nuets ontologi: kritisk teori, immanent kritik och ideologikritik" i *Filosofiska metoder i praktiken*, red. Mikael Stenmark, Karin Johannesson, Francis Jonbäck & Ulf Zackariasson, 237-250. Uppsala University, 2018.
- Sagan, Carl. *Cosmos*. New York: Random House, 1980.
- Spalde, Annika och Strindlund, Pelle . *Varje varelse ett Guds ord: omsorg om djuren som kristen andlighet*. Lund: Arcus förlag, 2005.
- Strindlund, Pelle. *Jordens Herrar*. Stockholm: Karneval förlag, 2014.
- Strindlund, Pelle. *Alla mot djuren: De politiska ideologierna och världens varelser*. Umeå: h:ström, 2021.
- Wenhem J. Gordon. Genesis 1-15, s. xliv. Word Biblical Commentary, vol 1. Word Publishing, 1987.
- White Lynn, "The Historical Roots of Our Ecological Crisis". 1967. Science 155: 1203-1207.
- Wood M. Johanna. *Patriarchy, Feminism and Mary Daly: A Systematic-Theological Enquiry into Daly's Engagement with Gender Issues in Christian Theology*. Submitted in Accordance with the requirements for the degree of Doctor of Theology, (University of South Africa, 2013.
- Young A. Richard. *Is God a Vegetarian?: Christianity, Vegetarianism, and Animal Rights*. Chicago: Open Court, 1999.
- 1 Mosebok 1-2:23-24, Svenska folkbibeln.

Internetkällor

- Joanna Rose 2009-04-01 Forskning och Framsteg "Möt Paul Crutzen – Hela livet i hetluften" <https://fof.se/artikel/2009/3/mot-paul-crutzen-hela-livet-i-hetluften/>.

Människan i skapelsen: Teologiska utgångspunkter för reflektion kring klimatfrågor och

naturens rättigheter, text: Michael Nausner produktion: New Normal artikelnummer: SK21197 https://www.svenskakyrkan.se/filer/1374643/9935_SK21197_Rapport_M%C3%A4nniskan_i_skapelsen_Tillg.pdf.

NE, antropocentri'sm, övertygelsen att människan är centrum i universum.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/antropocentrism>.

Nödbröd. Matkult,

<https://www.matkult.se/brod/olika-sorters-brod/nodbrod.html>.

Systematisk teologi, Lunds Universitet,

<https://www.ctr.lu.se/forskning/forskarutbildningsamnen/systematisk-teologi/> .

Celia Deane-Drummond, Christian Flourishing

<https://www.christianflourishing.com/celia-deane-drummond>.

Celia Deane-Drummond, Lutheran Alliance for Faith, Science and Technology,

<https://www.luthscitech.org/celia-deane-drummond-evangelical-lutheran-church-in-america/>.

Biografiska uppgifter om Maria Suutala. Kirjasampo,

https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253ASuutala_Maria.

Intervju med Maria Suutala i kulturtidningen Kaltio. Kaltio, hämtad

<http://www.kaltio.fi/vanhat/index4f4a.html?404>.

Om mig. Annika Spalde. <http://annikaspalde.blogspot.com/>.

Det är faktiskt en samvetsfråga - vad är egentligen mitt ansvar? Stockholms fria.

<https://web.archive.org/web/20090625135716/http://www.stockholmsfria.nu/artikel/79901>.

Pelle Strindlund - Jordens Herrar. Göteborgs Posten.

<https://www.gp.se/kultur/pelle-strindlund-jordens-herrar-1.801432>.

Pelle Strindlund & Annika Spalde - Med befrielsen i fokus. Argument.

<https://www.argument.se/forfattare-presentation/pelle-strindlund/>.

Animal Agriculture and Climate Change. Humane Society International Europe.

<https://www.hsi.org/issues/climate-change/>.

Ecological Justice: We are not truly human without a communion with the rest of life.

Kairos Canada. <https://www.kairoscanada.org/what-we-do/ecological-justice>.

What is environmental justice? Client Earth.

<https://www.clientearth.org/latest/latest-updates/stories/what-is-environmental-justice/>

Hickman, Martin. Study claims meat creates half of all greenhouse gases. Independent,
[https://www.independent.co.uk/climate-change/news/study-claims-meat-creates-half-o
f-all-greenhouse-gases-1812909.html](https://www.independent.co.uk/climate-change/news/study-claims-meat-creates-half-of-all-greenhouse-gases-1812909.html).